

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Běžně mluvený jazyk na Podluží

Commonly spoken language in the Podluzi

Bakalářská diplomová práce

Markéta Kosíková

Česká filologie – Aplikovaná ekonomická studia

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Bláha, PhD.

Olomouc 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 20. 4. 2015

.....

Poděkování

Děkuji vedoucímu své bakalářské diplomové práce PhDr. Ondřeji Bláhovi, Ph.D. za jeho odborný dohled, vstřícnost a cenné rady. Také děkuji všem svým mluvčím za jejich ochotu a spolupráci.

OBSAH

Úvod.....	6
1 Podluží.....	8
1.1 Dějiny	8
1.2 Současnost	13
1.3 Rodné obce mluvčích	14
1.3.1 Hrušky	14
1.3.2 Týnec	15
1.3.3 Lanžhot	15
1.3.4 Starý Poddvorov	16
2 Útvary českého jazyka	17
2.1 Spisovný jazyk	17
2.2 Dialekty	18
2.3 Interdialekty.....	19
2.4 Sociolekty	19
3 Východomoravská (moravskoslovenská) nářeční skupina	21
3.1 Celková charakteristika	21
3.1.1 Soubor hlásek a jejich rozvržení.....	21
3.1.2 Koncovky	25
3.1.3 Slovesné tvary	26
3.1.4 Další znaky typické pro většinu východomoravských nářečí	27
3.2 Jižní (slovácká) východomoravská podskupina	28
3.2.1 Společné znaky	29
3.2.2 Oblastní rozdíly	29
4 Pozorované odchylky od normy	31
4.1 Fonologické změny	31
4.1.1 Změna OU-Ú	31

4.1.2	Existence „obalovaného“ L	32
4.1.3	Dloužení o > ó	33
4.1.4	Elize hlásky „j“	34
4.1.5	Přehláska U – I	35
4.2	Morfologické změny	37
4.2.1	Specifické skloňování ukazovacích zájmen	37
4.2.2	Koncovka „-a“ u sloves 4. třídy ve 3. osobě plurálu přítomna	38
4.2.3	Koncovka některých přídavných jmen a řadových číslovek	39
4.2.4	Skloňování podstatných jmen ženského rodu vzoru „růže“	40
4.2.5	Skloňování podstatných jmen mužského rodu vzoru „muž“, „stroj“ a „moře“	41
4.3	Specifické nářeční výrazy.....	42
4.3.1	Podstatná jména.....	42
4.3.2	Přídavná jména	52
4.3.3	Zájmena	53
4.3.4	Číslovky.....	54
4.3.5	Slovesa.....	54
4.3.6	Příslowce	56
4.3.7	Spojky.....	58
4.3.8	Částice	59
	Závěr.....	61
	Resumé	63
	Anotace.....	64
	Abstract.....	65
	Použitá literatura a prameny	66
	Seznam zkratk	69
	Seznam příloh	70

Úvod

Ke zpracování tématu Běžně mluvený jazyk na Podluží mě vedly především osobní důvody. Od narození žiju v této oblasti a místní nářečí k tomuto životu patří. Mám zdejší řeč ráda, velmi se mi líbí a v běžné, neformální komunikaci ji sama používám. V současné době se však nelze vyhnout vlivu spisovného jazyka, se kterým se místní obyvatelé setkávají na úřadech, ve školách, v zaměstnáních a v neposlední řadě nemůžu opomenout ani média, jejichž vliv je také značný. Zajímalo mě, do jaké míry se pod působením všech těchto faktorů dialekt v běžné řeči obyvatel transformoval, a tak vznikl primární podnět ke vzniku této práce.

Základním pilířem, na kterém je založena praktická část práce, jsou nahrávky deseti mluvčích, kterým jsem pro větší autenticitu dala přednost před zpracováním klasických dotazníků. Zvolila jsem si dvě skupiny mluvčích, jež dělí věkový rozdíl 50 let. První skupinou jsou tedy mladší lidé okolo 20 let, druhou pak senioři ve věkové hranici nad 70 let. **Mým cílem je analyzovat vybrané nářeční jevy, porovnat je v obou skupinách a zjistit, zda prošly nějakou změnou, popřípadě v jakém rozsahu.**

Jednotlivé respondenty jsem volila převážně z okruhu svých známých a jedinými kritérii výběru byl věk a bydliště v některé z obcí Podluží. Protože sama bydlím v obci Hrušky, pochází větší část mluvčích právě odtud. Starší skupina je tvořena pouze obyvateli Hrušek, mladší skupina je však diferencovanější – kromě jedné hrušťanky jsem do ní zařadila i osoby z Týnce, Starého Poddvorova a Lanžhota. Každému z mluvčích jsem vytvořila identifikační kartu, která obsahuje jejich základní biografické údaje, všechny karty jsou vloženy v příloze dokumentu.

V první kapitole se zabývám charakteristikou oblasti Podluží, jejím historickým vývojem a současností. Ve zkratce v ní uvádím také základní informace o obcích, ze kterých pochází jednotliví mluvčí, především velikost obce, možnost vzdělávání, dojížděka do zaměstnání, dopravní dostupnost apod.

Druhou kapitolou pak přesouvám pozornost do sféry jazykové a nabízím stručný vhled do stratifikace češtiny.

Ve třetí kapitole zpracovávám charakteristiku východomoravské nářeční skupiny. V první podkapitole se zabývám skupinou jako celkem, ve druhé se však zaměřuji výlučně na jižní podskupinu, do které spadá právě i nářeční oblast Podluží.

Do čtvrté kapitoly jsem zahrnula praktickou část práce, ve které zpracovávám nahrávky mluvčích. Rozdělila jsem ji do tří podkapitol, první z nich se zaměřuje na fonologické odchylky, další na morfologické a třetí, poslední, na lexikum daného nářečí. Syntaktický rozbor, který byl v zadání zahrnut také, nebudu pravděpodobně provádět z důvodu dostatečné obsahové náročnosti třech zmiňovaných oblastí, nabízí se zde tedy prostor pro jeho zpracování v jiné práci.

Cílem mé práce není vytvořit kompletní analýzu místního nářečí, ale zjistit, jaký je jeho mezigenerační vývoj. Není tedy vyloučeno, že některé znaky budou kvůli předem stanovené koncepci práce vynechány, v žádném případě to však nebude mít vliv na její smysl.

1 Podluží

Oblast Podluží se nachází v jihovýchodním cípu jižní Moravy v Dolnomoravském úvalu. Svůj název získala podle nejrozsáhlejšího českého komplexu lužního lesa, který zabírá část území. Jeho výhodná poloha při soutoku řek Moravy a Dyje z něj dělá jedno z nejurodnějších území České republiky, není tedy divu, že právě zemědělství zde dosáhlo poměrně vysoké úrovně a je mezi místním obyvatelstvem častým způsobem obživy. Velmi teplé podnebí přeje pěstování teplomilných rostlin a hlavně vinné révě, která je nejtypičtější rostlinou místního zemědělství. Právě hektary vinohradů dodávají jinak rovinné krajině její jedinečný ráz a díky vínu, které tamější vinaři vyrábí, památkám a bohatému folklóru je Podluží známé nejen v rámci České republiky.¹ (viz příloha č. 1)

1.1 Dějiny

Podluží se může chlubit bohatou historií sahající daleko proti proudu času. Tato kapitola proto mapuje alespoň základní dějinné události, které se mohly podepsat na formování jeho současné podoby.

To, že k osídlování území jižní Moravy docházelo už v období před naším letopočtem, napovídá nejen jeho výjimečná poloha v povodí dvou řek, ale také fakt, že ležela na starobylé tzv. Jantarové cestě, která vedla od Baltu k Jadranskému moři. Důkazy pak přináší četné archeologické nálezy, které potvrdily existenci sídlišť malých zemědělců už v mladší době kamenné (5 000 - 2 500 let př. n. l). Zatímco se jinde ve světě odehrávaly velké dějiny, na Podluží se stále držela malá hospodářství, která se ale také neubránila určitému pokroku. Velký vliv na místní obyvatelstvo měla římská říše a kmeny Keltů a Germánů, které si místní obyvatelstvo na čas podmanily.

Až pod tlakem Húnů, kteří zapříčinili tzv. stěhování národů, se na území jižní Moravy začali z východu stahovat Slované. Tím započala velká epocha českých dějin, ve které jižní Morava a především Podluží sehráli významnou úlohu jakožto sídliště Velkomoravské říše.² První písemné zmínky o kmenu Moravanů spadají do r. 822, kdy vládl první doložený moravský kníže Mojmir I. Se jménem jeho následovníka, knížete Rastislava, je spojována známá cyrilometodějská misie z r. 863, která měla za následek

---

¹ Podluží. In: *Turistický průvodce vinařstvím Dolní Moravy a Weinviertelu: Vína Dolní Moravy*, strana 5. Lanžhot: Místní akční skupina Dolní Morava, o. s., 2010.

² Dějiny Podluží. *Region Podluží* [online]. 2009 [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: http://www.podluzi.cz/podluzi/cat_view/96-podluzi/148-pruvodce-historickymy-fakty-a-udalostmi/149-dejiny-podluzi/155-pravek-az-7-stoleti-nl.

rozšíření křesťanství i na naše území. Za knížete Svatopluka, posledního vládcе Velké Moravy, došlo k výraznému rozšíření velkomoravské moci i na další země. Počátkem 10. století se ale Velkomoravská říše vlivem bojů Svatoplukových synů o moc a nájedzy Maďarů rozpadá a dějiště české historie se přesouvá do přemyslovských Čech. Neznamena to ale, že by na území jižní Moravy život skončil. Počátkem 11. století za vlády knížete Břetislava byla Morava připojena k českému státu. Během státní reorganizace byly stavěny nové strážní hrady a právě Podluží měl chránit hrad Týnec.³

Kolonizační ruch především z Rakouska pronikl ve 13. století i na jižní Moravu. Důsledkem kolonizace vzrostl počet obyvatelstva, dosavadní osady byly rozšiřovány a vznikala i nová sídliště. Souhrnný počet osad byl v té době dvojnásobný, než je současný počet vesnic. V té době se také zvyšovala produktivita práce a došlo k rozvoji nového zemědělského odvětví – vinařství. Celkově bylo 13. století pro Podluží obdobím hospodářského rozkvětu, na čemž má podíl i výhodná síť silnic a tedy dobrá dostupnost. Ta byla výhodná v období míru, nevyplatila se ale v dobách bojů a nepřátelských vpádů, jejichž důsledkem byla spousta usedlostí opuštěna. Obyvatelstvo velmi trpělo nepřátelskými nájedzy Uhrů ve 14. století, a i když se této oblasti v 15. století výrazně nedotklo husitské hnutí, o to víc trpěla následnými válkami mezi králem Jiřikem z Poděbrad a Matyášem Korvínem. Během bojů byl rozbořen týnecký hrad a zanikly obce Opatovice a Dluhonice.⁴

Jisté uvolnění přinesl rok 1490, kdy získalo království české a uherské společného panovníka. Roku 1526 k této unii přistoupili i země rakouské a Podluží tak bylo ušetřeno nepřátelských vpádů z Rakous a Uher.⁵

Od 14. století patřilo týnecké panství a tedy většina Podluží rodu Lichtenštejnů. Ti ho získali v r. 1470, kdy ho odkoupili od dosavadního majitele, Jana Papáka z Mošnova. Týnecké panství se tím připojilo k panství břeclavskému. Lichtenštejnové se bohužel časem zadlužili a postupně svá panství ztráceli, do r. 1526 přišli i o Břeclav a ponechali si pouze Lanžhot. Břeclavský statek tak v r. 1528 získali páni ze Žerotína na

---

³ Dějiny Podluží. *Region Podluží* [online]. 2009 [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: http://www.podluzi.cz/podluzi/cat_view/96-podluzi/148-pruvodce-historickymy-fakty-a-udalostmi/149-dejiny-podluzi/156-8-az-12-stoleti.

⁴ Dějiny Podluží. *Region Podluží* [online]. 2009 [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: http://www.podluzi.cz/podluzi/cat_view/96-podluzi/148-pruvodce-historickymy-fakty-a-udalostmi/149-dejiny-podluzi/157-13-az-16-stoleti.

Hrušky, občané své obci. Podivín: Galerie, 1998, s. 30 – 37.

⁵ Dějiny Podluží. *Region Podluží* [online]. 2009 [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: http://www.podluzi.cz/podluzi/cat_view/96-podluzi/148-pruvodce-historickymy-fakty-a-udalostmi/149-dejiny-podluzi/157-13-az-16-stoleti.

Strážníci a rychle jej rozšířili o městečko Týnec a vesnice Kostice, Hrušky, Mikulčice, Trutmanice a pusté Steklíce, Dluhonice a Opatovice. Pod jejich vlivem na tomto území vznikla evangelická a českobratrská církev.⁶ V té době začaly na území celé jižní Moravy vznikat na úkor drobných zemědělců velké feudální statky. Až do počátku 17. století bylo nejdominantnějším a také nejvíce žádaným odvětvím těchto dominií pivovarnictví. Jihomoravský kraj ale proslul zejména vinařstvím a vinohradnictvím. Mnoho vína se vyváželo i za hranice a vinařství tedy pomáhalo živit velké množství tamějších obyvatel. I když si růst populace vyžádal vznik větších usedlostí – městeček, ve kterých našla své uplatnění i řada řemeslníků, hlavním zaměstnáním jejich obyvatel nadále zůstávalo zemědělství. Významným prvkem, který vedl k úspěšnému hospodářskému vývoji Podluží, bylo přistěhování novokřtěnců, tzv. habánů, kteří přišli z jižního Německa. Novokřtění si zde zakládali své komuny, a přestože byli králi i církvi proti mysli, šlechta je bránila, protože byli výborní vinaři i řemeslníci a z pohledu hospodářství měli pro zdejší území velký význam.⁷ Až do dnešní doby se dochovalo mnoho příběhů, které vypráví o jejich hrnčířské zručnosti, podzemních chodbách a pokladech, mírumilovné povaze, ale také o problému sžít se s místním lidem.⁸

Století 17. se v rámci celého českého území neslo ve znamení bídy a utrpení lidu a obzvlášť těžkou dobou bylo pro jihovýchodní cíp jižní Moravy. Toto období nebylo chudé na válečné události nesoucí s sebou hospodářský a kulturní úpadek, zvýšení útisk poddaných a protireformaci.⁹ Oblast Podluží velmi zasáhly v souvislosti se slovenským protihabsburským povstáním vpády Štěpána Bočkaje. Místní obyvatelé byli vražděni nebo odvlékáni a prodáváni do otroctví.¹⁰ Po připojení Moravy ke stavovskému povstání se Podluží stalo hlavní válečnou zónou, situace však nebyla lepší ani po potlačení povstání a potrestání účastníků. Následovala totiž tuhá protireformace, která byla v první řadě zaměřená na novokřtěnce, ale do vyhnanství odešla i spousta ostatních obyvatel. Nesnesitelnou bídu dovršila morová epidemie a daňový útlak, což vedlo k poddanským nepokojům, které musely být potlačeny vojenskou silou. Ačkoli dochované prameny potvrzují, že právě Podluží bylo oblastí, která všemi pohromami

---

⁶ *Hrušky, občané své obci*. Podivín: Galerie, 1998, s. 30.

⁷ Dějiny Podluží. *Region Podluží* [online]. 2009 [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: http://www.podluzi.cz/podluzi/cat_view/96-podluzi/148-pruvodce-historickymy-fakty-a-udalostmi/149-dejiny-podluzi/157-13-az-16-stoleti.

⁸ *Hrušky, občané své obci*. Podivín: Galerie, 1998, s. 31.

⁹ Dějiny Podluží. *Region Podluží* [online]. 2009 [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: http://www.podluzi.cz/podluzi/cat_view/96-podluzi/148-pruvodce-historickymy-fakty-a-udalostmi/149-dejiny-podluzi/158-17-stoleti.

¹⁰ *Hrušky, občané své obci*. Podivín: Galerie, 1998, s. 31.

17. století trpěla nejvíce, díky velmi kvalitní půdě (v lánových rejstřících nesla hodnocení 1. třídy) se ze všech útrap úspěšně vzpamatovávala. Na přelomu století výrazně vzrostl počet obyvatel a dokonce byly zakládány nové vesnice. Ke zlepšení situace došlo také v oblasti řemesel a obchodu.¹¹

Konfiskace po Bílé hoře spolu nesly množství změn, které zasáhly mimo jiné i břeclavské panství. To bylo kvůli účasti na protihabsburském povstání pánům ze Žerotína odebráno a následně prodáno Esteře z Meggau, jejíž dcera, hraběnka z Oppersdorfu, území prodala v r. 1636 komornímu radovi Janu Khuenovi z Belassy. O dva roky později ho od něj zakoupil Karel Eusebius, syn Karla z Lichtenštejna, a Podluží se tak zase vrátilo do majetku lichtenštejnského rodu, v jehož držbě zůstalo až do zániku patrimoniální (vrchnostenské) správy v roce 1848.¹²

V 18. století ovlivnily vývoj jižní Moravy stejně tak jako celé české území reformy a patenty Marie Terezie a Josefa II. V této době došlo díky zavedení povinné školní docházky k významnému zvýšení vzdělanosti, na vzestupu bylo také zemědělství, řemeslo a obchod. Pro kulturní a náboženský vývoj bylo podstatné zrušení jezuitského řádu v r. 1773, ke zlepšení sociální situace zase dopomohlo zrušení nevolnictví a toleranční patent z r. 1781.¹³

V 19. století dochází k větším změnám jak v oblasti zemědělství, tak v řemeslech. Od 30. let začali místní hospodáři pěstovat nové plodiny – pšenici, řepu a brambory. Ve městech se rozšířilo množství nejrůznějších řemeslných oborů, ke slovu už se dostal i obchod, i když byl doménou především židovských obyvatel. Právě této oblasti nejvíce pomohlo v r. 1839 zavedení železnice. Velmi pozvolna dostávaly prostor i manufakturní výroby, čímž i zdejší ekonomicky zaostalý kraj udělal první krok od feudalismu ke kapitalismu. Od r. 1848 se také na jihovýchodní Moravě začínají v souvislosti s obrodným procesem v Čechách objevovat požadavky týkající se nejenom sociální situace, tedy žádosti o svobodu vyznání, zrušení roboty a poddanství, ale také požadavky národnostní. Pod hrozbou Bachovy absolutistické moci byly tyto síly na čas pozastaveny, ale po r. 1860 národní hnutí zasahující především kulturní oblast

---

¹¹ Dějiny Podluží. *Region Podluží* [online]. 2009 [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: http://www.podluzi.cz/podluzi/cat_view/96-podluzi/148-pruvodce-historickymy-fakty-a-udalostmi/149-dejiny-podluzi/158-17-stoleti.

¹² *Hrušky, občané své obci*. Podivín: Galerie, 1998, s. 32.

¹³ Dějiny Podluží. *Region Podluží* [online]. 2009 [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: http://www.podluzi.cz/podluzi/cat_view/96-podluzi/148-pruvodce-historickymy-fakty-a-udalostmi/149-dejiny-podluzi/159-18-stoleti.

pokračuje dál. Důležitým počinem se v tomto směru stalo zakládání nejrůznějších (především hospodářských) spolků.

Především podél Severní dráhy pomalu vznikala průmysl zaměřený hlavně na zpracování surovin místního hospodářství. Podstatné slovo tedy mělo potravinářství, stavebnictví či zpracování dřeva. Ke konci století se na jihomoravském území začaly objevovat první sociálně demokratické spolky, přičemž největší podporu si udržela strana katolicko-národní. Vlivem moudrých a osvícených osobností se místní katolicismus vyznačoval větší snášenlivostí vůči jiným náboženstvím a také jistou dávkou svobodomyšlnosti.¹⁴

Ani vyhlášení Československé republiky se na území jižní Moravy neobešlo bez problémů. Pět dní po události, 3. listopadu 1918, se ve Znojmě na popud tamějšího továrníka Teufela konal sněm říšských a zemských poslanců, jehož výsledkem mělo být připojení jihomoravského území k Rakousku. Nově vytvořená tzv. Slovanská brigáda, která byla z velké části složená z dobrovolníků, však snahy jihomoravských Němců potlačila.¹⁵

Poválečná krize přála černému obchodu, časté bylo tzv. keřasení a podloudnictví. Špatná situace nahrávala i socialistickým myšlenkám, převahu získávaly strana sociální demokracie a strana socialistická a vyvrcholením bylo přijetí radikálního revolučního socialismu 13. prosince 1920, po kterém docházelo k zabírání dvorů a podniků. O den později bylo dokonce na Břeclavském soudním okrese vyhlášeno stanné právo. Krizí 30. let trpěli převážně nekvalifikovaní dělníci, zedníci, cihláři i zemědělství dělníci, kteří tedy přestávali platit daně, a byly na ně uvalovány exekuce. Toho opět využili ke své agitaci komunisti, na obranu proti nim pořádaly demokratické strany projevy „*proti válce, fašismu a drahotě, pro mír a demokracii*“, které se mimo jiné odehrávaly i v několika obcích Podluží.¹⁶

Zábor jihomoravského pohraničního pásma ve dnech 8. a 9. října 1938 se Podluží naštěstí nedotkl. Obce Lanžhot a Hrušky se však staly tábořištěm pro množství uprchlíků, jejichž cílem bylo dostat se do vnitrozemí. Během 2. světové války vznikaly na jihovýchodní Moravě odbojové organizace a kromě toho se Podluží stalo také

---

¹⁴ Dějiny Podluží. *Region Podluží* [online]. 2009 [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: http://www.podluzi.cz/podluzi/cat_view/96-podluzi/148-pruvodce-historickymy-fakty-a-udalostmi/149-dejiny-podluzi/160-19-stoleti.

¹⁵ Dějiny Podluží. *Region Podluží* [online]. 2009 [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: http://www.podluzi.cz/podluzi/cat_view/96-podluzi/148-pruvodce-historickymy-fakty-a-udalostmi/149-dejiny-podluzi/161-20-stoleti.

¹⁶ Tamtéž.

útočištěm pro československé výsadkáře. Ke konci války ve dnech 5. až 11. dubna 1945 se během postupu Rudé armády odehrály na území Lanžhota těžké boje, v jejichž závěru se ale podařilo město osvobodit.¹⁷

Už v prvních poválečných dnech byly v obcích zřízeny národní výbory, které si vzaly na starost úklid území. Už ve volbách 1946 měli komunisté velký úspěch a „vítězný únor“ 1948 tedy nebyl takovým překvapením. Zakládáním jednotných zemědělských družstev a jejich rychlým rozšířením v 50. letech začal nezadržitelný úpadek místního zemědělského hospodaření, ačkoliv v této oblasti nedosáhl až takové úrovně jako v jiných částech Moravy a Čech. Po r. 1989 začala pro místní obyvatelstvo nelehká etapa obnovování prosperity zdejšího kraje na základě demokratických principů a tržního mechanismu.¹⁸

1.2 Současnost

Do Podluží se tradičně řadí obce na území mezi dvěma většími městy – Břeclaví a Hodonínem. V roce 2001 se většina obcí sdružila a vytvořila jednotný celek s názvem Mikroregion Podluží, který byl následně nahrazen regionem. Patří do něj vsi Kostice, Tvrdonice, Týnec, Hrušky, Prušánky, Josefov, Dolní Bojanovice, Moravský Žižkov, Mikulčice, Lužice, Starý a Nový Poddvorov, Ladná, městys Moravská Nová Ves a město Lanžhot. Všechny tyto obce kromě Moravského Žižkova spojuje stejný folklór i dialekt. Moravský Žižkov se v tomto ohledu řadí spíše do Hanáckého Slovácka, a protože tamější nářečí je od podlužáckého velmi odlišné, dovoluji si ho pro účely této práce z oblasti Podluží vyřadit.¹⁹

Jak už bylo zmíněno dříve, hranici území tvoří města Hodonín a Břeclav. Protože se jedná o největší centra v okolí, mají tedy také největší nabídku pracovních příležitostí. V Břeclavi funguje řada institucí zaměstnávajících nezanedbatelné množství lidí. Vedle nemocnice jsou to zejména podniky Gumotex, Fosfa, Racio, Alcaplast, Otis a Moraviapress.²⁰ Za zmínku stojí i Hodonín, ve kterém lze nalézt lázně, elektrárnu či

---

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Dějiny Podluží. *Region Podluží* [online]. 2009 [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: http://www.podluzi.cz/podluzi/cat_view/96-podluzi/148-pruvodce-historickymy-fakty-a-udalostmi/149-dejiny-podluzi/161-20-stoleti.

¹⁹ Podluží. *Region Podluží* [online]. 2009 [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: <http://www.podluzi.cz/>.

²⁰ *Město Břeclav: Průmyslové a hospodářské stavby* [online]. Břeclav, © 2014 – 2015 [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: <http://breclav.eu/kultura-a-volny-cas/prumyslove-a-hospodarske-stavby>.

společnost Moravské naftové doly.²¹ Blízkost slovenských a rakouských hranic a také dobrá dopravní dostupnost (Břeclav je velkým železničním uzlem a v její blízkosti vede dálnice D2) ale nahrávají i cestování za prací směrem do Rakouska, Slovenska či ne příliš vzdáleného Brna.

Všechny obce regionu jsou poměrně velké a disponují tedy alespoň základním školním zázemím. V každé se nachází mateřská škola a minimálně první stupeň základní školy. Díky poměrně krátkým vzdálenostem mezi nimi a také dobré dopravní propojenosti není problém ani s případným dojížděním. Místní děti cestují za dalším vzděláním buď do větší vesnice, nebo do jednoho ze dvou výše zmíněných měst. Ta také nabízí několik středních škol. V Břeclavi sídlí gymnázium, obchodní akademie, střední průmyslová škola, zdravotnická střední škola i učiliště nabízející množství různých oborů. Hodonín může navíc nabídnout ještě stavební průmyslovou školu. V případě zájmu o jiný studijní obor pak mládež vyjíždí do jiných měst a zpravidla zůstává přes týden na internátech.

1.3 Rodné obce mluvčích

Tato podkapitola se zaměřuje na obce regionu Podluží, ze kterých pochází mluvčí, jejichž nahrávky tvoří základ dialektologického rozboru v druhé části práce. Ve skupině respondentů je dominantní obec Hrušky, dále se objevuje ves Týnec, Starý Poddvorov a město Lanžhot. Všechny tyto obce žijí bohatým kulturním životem, stále se zde dodržují staré lidové zvyky a tradice, mladí lidé chodí při slavnostních událostech v krojích a svůj folklór předávají dál prostřednictvím národopisných souborů. (*viz příloha č. 2*)

1.3.1 Hrušky

První písemná zmínka o obci Hrušky je z roku 1368.²² Obec leží asi 8 km od města Břeclav a žije v ní 1 578 obyvatel.²³ Vesnice disponuje vlastní mateřskou školou o kapacitě 84 dětí a také prvním stupněm základní školy. Z pohledu dopravní dostupnosti jsou Hrušky také dobře zařízené – od r. 1841 je v obci železnice, několikrát

---

²¹ MĚSTSKÝ ÚŘAD HODONÍN. *Hodonín* [online]. Hodonín, 2010 [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: www.hodonin.eu.

²² *Hrušky, občané své obci*. Podivín: Galerie, 1998, s. 30.

²³ Údaj k 1. 1. 2014; *Regionální informační servis* [online]. 2012-2014 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.risy.cz/cs/vyhledavace/obec/detail?Zuj=584487>.

denně tudy projíždí i linkový autobus. Ves leží na hlavním tahu Rakousko – Česko – Polsko a čtyři kilometry od dálnice D2.²⁴

1.3.2 Týnec

Obec Týnec je zmiňována už v roce 1030 v souvislosti s knížetem Břetislavem I. V minulosti byla jakožto Týnecké panství důležitým centrem, během století ale prošla mnoha zkouškami a útrapami, čímž její význam podstatně klesl. V současné době je to vesnice s 1 068²⁵ obyvateli ležící nedaleko slovenských hranic v klidné oblasti mezi obcemi Hrušky, Tvrdonice a Moravská Nová Ves, ale zároveň nedaleko od důležitých dopravních tahů. Týnec má také svoji mateřskou školu a první stupeň základní školy.²⁶

1.3.3 Lanžhot

I obec Lanžhot stejně tak jako spousta dalších osad spadala ve středověku do Týneckého panství a v této souvislosti je také v r. 1384 poprvé zmiňován. Jak napovídá jeho název (německy Landshut), hlavní funkcí městečka byla zemská stráž.²⁷ V současné době platí za největší obec Podluží, žije v něm 3758 obyvatel,²⁸ a proto byl r. 2001 povýšen na město. Leží na státní hranici s Rakouskem a Slovenskem, od Rakouska ho dělí 11 kilometrů a od Slovenské republiky pouhých pět kilometrů. Přepravu místním obyvatelům zajišťuje jak železniční, tak autobusová doprava, v blízkosti města je nájezd na dálnici D2. Do nejbližšího centra – Břeclavi, město dělí pouhých 8 kilometrů.²⁹

Lanžhot disponuje mateřskou školou s kapacitou 121 dětí a úplnou základní školou.³⁰ Lékařské zázemí zabezpečuje několik lékařů, kteří zde ordinují, podstatná je i péče pro seniory – od r. 2007 ve městě funguje dům s chráněnými byty zajišťující také

²⁴ *Obec Hrušky* [online]. 2014 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://hrusky.cz/>.

²⁵ Údaj k 1. 1. 2014; *Regionální informační servis* [online]. 2012-2014 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.risy.cz/cs/vyhledavace/obce/detail?Zuj=584959>.

²⁶ *Obec Týnec* [online]. 2015 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.tynec.cz/index.php?nid=11112&lid=cs&oid=2709262>.

²⁷ *Lanžhot: Oficiální stránky města* [online]. 2015 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.lanzhot.cz/o-meste/historie-1/historie-lanzhota/>.

²⁸ Údaj k 1. 1. 2014; *Regionální informační servis* [online]. 2012-2014 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.risy.cz/cs/vyhledavace/obce/detail?Zuj=584622>.

²⁹ *Lanžhot: Oficiální stránky města* [online]. 2015 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.lanzhot.cz/o-meste/soucasnost/>.

³⁰ *Lanžhot: Oficiální stránky města* [online]. 2015 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.lanzhot.cz/institute/materska-skola/>.

pečovatelskou službu. Nabídka pracovních příležitostí, které by nabízeli místní podnikatelé, je minimální, zdejší obyvatelé tedy za práci zpravidla dojíždí.³¹

1.3.4 Starý Poddvorov

Starý Poddvorov je obec z opačného koutu Podluží blíže Hodonínu, od kterého ho dělí 13 kilometrů. Tato vesnice je poprvé zmiňována až v r. 1704 pod názvem Potvorov, svůj současný název nese od r. 1924. Starý Poddvorov je středně velká ves s 979 obyvateli,³² ale stejně tak jako předchozí obce má vlastní mateřskou školu a první stupeň školy základní. Hromadná doprava je zajišťována linkovými autobusy, silnice I/55 1. třídy je od obce vzdálená osm kilometrů.³³

---

³¹ *Lanzhot: Oficiální stránky města* [online]. 2015 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.lanzhot.cz/o-meste/soucasnost/>.

³² k 1. 1. 2014; *Regionální informační servis* [online]. 2012-2014 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.risy.cz/cs/vyhledavace/obce/detail?Zuj=586561>.

³³ *Starý Poddvorov: Oficiální stránky obce* [online]. 2015 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.poddvorov.cz/informace-o-obci/soucasnost/>.

2 Útvary českého jazyka

Český jazyk je národním jazykem Čechů, Moravanů a Slezanů, kteří ho používají k vzájemnému dorozumívání. „O národním jazyku mluvíme dnes tam, kde se určité společenství na základě shodných podmínek ekonomických, politických a kulturních vyvinulo v samostatný národ a pociťuje svou kulturní a historickou odlišnost.“³⁴ Čeština se na základě různých faktorů rozděluje na specifické jazykové útvary: jazyk spisovný, dialekty, interdialekty a sociolekty (slang a argot).³⁵

Protože stratifikace češtiny není hlavním tématem práce, je tato kapitola pouze úvodem do problematiky a nebude se jednotlivými útvary jazyka zabývat hlouběji (vyjma nářečí východomoravského, kterému je věnována další kapitola).

2.1 Spisovný jazyk

Spisovný jazyk bývá označován za jakýsi standard a zároveň patří k nejprestižnějším útvarům jazyka. Je využíván především pro oficiální veřejné situace a je kodifikován v mluvnících a učebnicích.³⁶ Podle Marie Krčmové „za spisovný jazyk považujeme celospolečensky uznávaný jazykový útvar, užívaný především při sledování vyšších komunikačních cílů.“³⁷

Ačkoli samotné označení „spisovný“ jazyk nabádá k myšlence, že se jedná o jazykový útvar určený pouze pro psanou, tedy ve „spisech“ uchovanou podobu jazyka, není tomu tak.³⁸ Jeho velmi významnou částí je i hovorová, nebo také běžné mluvená čeština, která je vyhrazena pro situace neoficiální, k běžnému komunikačnímu styku. Jaroslav Bělič ji definoval jako „mluvenou formu češtiny spisovné, zbavenou na jedné straně výlučných znaků knižního jazyka, zachovávaných v oficiálních promluvách veřejných, na druhé straně však neobsahující ani jevy úzce nářeční, které jsou i v této volnější, „neoficiální“ podobě spisovné češtiny pociťovány jako prvky nenoremní.“³⁹ I

³⁴ CUŘÍN, F., KOUDELA, B., MÁTL, A., SVĚRÁK, F., *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1971. 2. vyd., s. 160. ISBN 14-362-71.

³⁵ HUBÁČEK, Jaroslav a Jana SVOBODOVÁ. *Čeština pro učitele*. Vyd. 2. S.l.: Vade mecum, 1998, s. 24-27. ISBN 80-860-4130-1.

³⁶ CHLOUPEK, J., A. LAMPRECHT a A. VAŠEK. Český národní jazyk a některé jeho vývojové perspektivy. *Slovo a slovesnost* [online]. Praha, 1962, roč. 23, č. 4 [cit. 2015-02-19]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1189>.

³⁷ ČECHOVÁ, Marie, MINÁŘOVÁ Eva, *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. s. 60. ISBN 978-807-1069-614.

³⁸ Tamtéž, s. 61.

³⁹ JELÍNEK, M. K poměru mezi hovorovou češtinou a spisovným jazykem. *Slovo a slovesnost* [online]. Praha, 1963, roč. 24, č. 1 [cit. 2015-02-19]. Dostupné z: http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1206#_ftn6.

přes to všechno ale tento hovorový útvar českého jazyka obsahuje prvky, které nejsou plně spisovné. Její charakter je tedy vnímán jako spisovně-nespisovný.⁴⁰

2.2 Dialekty

Dialekty neboli nářečí jsou takové útvary jazyka, které jsou spjaté s určitým územím a jsou teritoriálně ohraničené. Jsou považovány za útvary strukturní, protože mají své specifické mluvnické a zvukové prostředky. Bývají využívány zpravidla jen k běžné komunikaci a v mluvené formě. V současné době se na území České republiky rozlišují čtyři velké nářeční skupiny, které se dále dělí do podskupin (*viz příloha č.3*):

- nářečí česká,
- nářečí hanácká,
- nářečí moravskoslovenská (východomoravská),
- nářečí slezská (lašská)⁴¹.

Nářečí česká jsou typická pro oblast Čech a západní Moravy. Podle specifických znaků vznikly tyto podskupiny – nářečí východočeská, jihozápadočeská, českomoravská a středočeská. V tomto případě však nejsou rozdíly příliš markantní a hranice oblastí tedy nejsou zřetelné jako u jiných nářečí.⁴²

Hanácké nářečí nazývané podle umístění také jako středomoravské zabírá střed, sever a západ Moravy. Z této velké skupiny se vydělila podskupina centrální, západní a jižní.⁴³

Slezským neboli lašským nářečím se mluví v severovýchodním cípu Moravy. Jeho hranice tvoří Opavsko a Těšínsko a podle různých diferencí se dále rozděluje na podskupinu ostravskou, moravskou a opavskou.⁴⁴

Poslední velkou skupinou jsou nářečí moravskoslovenská nebo také východomoravská. Patří do oblasti východní Moravy a tak jako všechny předešlé, i tato má své podskupiny. Jsou to nářečí dolská, kelčská, valašská, kopaničářská a v neposlední řadě podleské (jižní slovácké), které je pro tuto práci stěžejní a jeho podrobnější popis poskytne kapitola č. 3.⁴⁵

⁴⁰ BLÁHA, Ondřej. *Funkční stratifikace češtiny*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. s. 16-17. ISBN 978-802-4423-777.

⁴¹ HUBÁČEK, Jaroslav a Jana SVOBODOVÁ. *Čeština pro učitele*. Vyd. 2. S.l.: Vade mecum, 1998, s. 25. ISBN 80-860-4130-1.

⁴² CUŘÍN, F., KOUDELA, B., MÁTL, A., SVĚRÁK, F., *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1971. 2. vyd., s. 175-179. ISBN 14-362-71.

⁴³ Tamtéž, s. 180-182.

⁴⁴ Tamtéž, s. 182-184.

⁴⁵ Tamtéž, s. 184-186.

2.3 Interdialekty

Interdialekty bývají označovány jako útvary nadnářeční. Tvoří přechodné pásmo mezi dialekty a spisovnou češtinou.⁴⁶ Vznikly postupným stíráním specifických znaků příslušných nářečních skupin a zachovaly si pouze znaky nejzákladnější. Dále je třeba podotknout, že podoba nadnářečních útvarů není tak pevná jako podoba nářečí. Často dochází k ovlivňování i v rámci různých nářečních skupin. Mezi nadnářeční útvary se mimo jiné řadí obecná hanáctina, obecná moravská slovenština, obecná laština a obecná čeština, jejíž postavení v rámci interdialektů je dominantní.⁴⁷

Převahu nad ostatními nadnářečními útvary si obecná čeština získala z toho důvodu, že není používána pouze v rámci Čech, ale díky síle pražského centra (hospodářské, politické i kulturní) proniká také na Moravu, především do velkých průmyslových center a měst. Zároveň její vývoj směřuje k postupnému sblížení se spisovným jazykem a obecná čeština se tak svou podobou ocitá v těsné blízkosti hovorové češtiny.⁴⁸

2.4 Sociolekty

Tak jako je vznik dialektů motivován rozvrstvením územním, základem pro vznik sociolektů, jinak také sociálních dialektů či sociálních nářečí, je rozvrstvení společenské. Jejich typickými zástupci je slang a argot.⁴⁹

Slang patří k nespisovným útvarům jazyka a nejčastěji bývá používán v běžném dorozumívacím styku mezi lidmi, kteří mají společné pracovní prostředí či sféru zájmu. Slangismy v pravém slova smyslu mívají často expresivní podtext, jejich charakteristickým zástupcem je studentský slang. V rámci slangů se ale vydělila zvláštní skupina, tzv. profesionalismy, jejichž termíny jsou příznakově neutrální. Patří sem např. slang lékařský, motoristický či železničářský.⁵⁰

Argot má se slangem spoustu společných znaků, a proto od sebe nebývají často rozlišovány. Základním diferenčním znakem obou skupin je motiv vzniku – zatímco slangová označení vznikla z touhy po originalitě, argot byl motivován touhou skrýt

---

⁴⁶ HUBÁČEK, Jaroslav a Jana SVOBODOVÁ. *Čeština pro učitele*. Vyd. 2. S.l.: Vade mecum, 1998, s. 25. ISBN 80-860-4130-1.

⁴⁷ CUŘÍN, F., KOUDELA, B., MÁTL, A., SVĚRÁK, F., *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1971. 2. vyd., s. 163. ISBN 14-362-71.

⁴⁸ Tamtéž, s. 163-164.

⁴⁹ HUBÁČEK, Jaroslav a Jana SVOBODOVÁ. *Čeština pro učitele*. Vyd. 2. S.l.: Vade mecum, 1998, s. 27. ISBN 80-860-4130-1.

⁵⁰ Tamtéž.

pravý význam slov, utajit obsah konverzace.⁵¹ Argot je tedy považován za tajnou řeč podsvětí či jiných lidí pohybujících se na okraji lidské společnosti. I z toho důvodu je z vývojového hlediska obtížně registrovatelný, na rozdíl od slangu, který se neustále vyvíjí a inovuje.⁵²

---

⁵¹ CUŘÍN, F., KOUDELA, B., MÁTL, A., SVĚRÁK, F., *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1971. 2. vyd., s. 164-165. ISBN 14-362-71.

⁵² HUBÁČEK, Jaroslav a Jana SVOBODOVÁ. *Čeština pro učitele*. Vyd. 2. S.l.: Vade mecum, 1998, s. 27. ISBN 80-860-4130-1.

3 Východomoravská (moravskoslovenská) nářeční skupina

Tato kapitola se nejprve zaměří na charakteristické rysy celé nářeční skupiny a následně na specifické rysy jižní podskupiny. Nebude se zabývat znaky ostatních podskupin, neboť to není vzhledem k zaměření práce relevantní. Základním pramenem pro zpracování této kapitoly je *Nástin české dialektologie* od Jaromíra Běliče.

3.1 Celková charakteristika

Tato nářeční skupina zabírá (jak už bylo zmíněno výše) východní oblast Moravy. „Na západě a jihozápadě sousedí s nářečími hanáckými. Hranice mezi oběma skupinami jde přibližně od Drahotuš k Lipníku, Kelči, Bystřici pod Hostýnem, Holešovu, Zdounkám, Koryčanům, Kloboukům a Hustopečím. Od nářečí lašských je dělí hranice jdoucí od Veřovic přes Radhošť, Kněžyni k Trojačce.“⁵³

3.1.1 Soubor hlásek a jejich rozvržení

1. V inventáři souhlásek se na většině území stále objevuje dvojice *t – l*, vyskytují se také fonémy *ʒ, ʒ̣*, slabičné *l̥* a *ḷ* v dlouhé i krátké podobě, v omezeném rozsahu se objevuje i slabičné *ɲ*. Ve většině nářečí existují měkké retnice *p', b', m', f', v'* proti tvrdým. Na druhou stranu v drobných úsecích neexistuje *ř* a ještě omezeněji potom *t', d', ň*.⁵⁴
2. Na většině území je inventář krátkých i dlouhých vokálů pětičlenný: *i, e, a, o, u – í, é, á, ó, ú*, popř. s výraznými fonetickými variantami *i/y, í/ý*. V některých nářečích existují *i – y (ə)* a *í – ý* jako dvojice fonému, takže je soubor krátkých a dlouhých vokálů šestičlenný. V ještě drobnějších úsecích žijí i jiné soubory dlouhých konsonantů, s dvojhláskami *ej, ou*, popř. jen s *ej*, velmi omezené jsou dvojhláskové varianty *ie, ia, uo, iu / ié, iá, uó, iú*.⁵⁵
3. a) Měkké *t', d', ň* má na většině území téměř stejný rozsah jako v nářečích středomoravských a v českých nářečích v užším smyslu, tzn., že se tyto souhlásky vyskytují především před střídnicemi za staré *i*, bývalé *ě* a

⁵³ CUŘÍN, F., KOUDELA, B., MÁTL, A., SVĚRÁK, F., *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1971. 2. vyd., s. 184. ISBN 14-362-71.

⁵⁴ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Východošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 240. ISBN 14-567-72.

⁵⁵ Tamtéž.

předhistorické *ɛ*, např. *t'icho*, *d'eti*, *š'teňe*.⁵⁶ V některých nářečích se však zčásti objevují i před někdejšími slabými *b*, např. ve slovech jako *svad'ba* (*svajba*), *haňba* aj.⁵⁷ V drobném úseku, kde *t'*, *d'* neexistuje, objevuje se na jeho místě *c*, *z*, nebo za *t'*, *d'*, *ň* je *t*, *d*, *n*.⁵⁸ Foném *ň* se dále objevuje tak jako téměř na celém území za předhistorickou skupinu *nj* (např. *kůň*, *vůňe* apod.)⁵⁹.

b) Za předpokladu, že mají podobu dvou zvláštních fonémů, existují tvrdé a netvrdé *l* v podobném rozvržení jako na téměř celém jazykovém území dvojice *r* – *ř*, tzn. tvrdé *l*, které se v části nářečí realizuje jako foném *ɹ*, je před starým *a*, *o*, *u*, před střídnicemi za staré *y* a předhistorické *ɛ*, *b* a za skupinu **lj* – pro srovnání např. *hlava*, *hlúpá*, *napoli*, *důtek* apod. x *list*, *les*, *tele/tela*, *chvíla* atd.

c) Pokud existují měkké retnice *p'*, *b'*, *m'*, *f'*, *v'*, objevují se v zásadě jen před střídnicemi za staré *i*, *ě*, *e* a za předhistorické *ɛ*, po kterém nenásledovala tvrdá zubnice, kromě toho také za původní skupinu „retnice + *j* (*bj*)“ před samohláskou – např. *b'it'*, *p'ena*, *m'eký*, *zv'adnút'* apod. Ve většině nářečí jsou však po měkkých retnicích (*pj*, *bj*, *mň/mj* atd.) jen stopy, a to v tomto rozsahu⁶⁰ – před bývalým *ě*, a to jejich rozložením ve skupiny *pj*, *bj*, *mň/mj*, *fj*, *vj* – např. *pěkný*, *bježet*, *mňesto/mjesto* atd.⁶¹ a také v případech jako *holóbjata*, *hříbata*, *zemňák/zemják* aj.⁶²

d) Pozůstatky po měkkých ostrých sykavkách ve východomoravských nářečích neexistují.⁶³

4. a) Foném *g* se zčásti udržel ve skupině *zg*, např. *zgebnút* (*zhebnút*), hojně se objevuje i v onomatopoických a expresivních slovech, např. *gagotat*, *glgat* apod. Jinak se *g* pravidelně měnilo v *h*,⁶⁴ směrem na východ počet slov s konsonantem *g* vzrůstá.⁶⁵

⁵⁶ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 218. ISBN 14-567-72.

⁵⁷ Tamtéž, s. 240.

⁵⁸ Tamtéž, s. 262.

⁵⁹ Tamtéž, s. 218.

⁶⁰ Tamtéž, s. 262.

⁶¹ Tamtéž, s. 218.

⁶² Tamtéž, s. 240.

⁶³ Tamtéž, s. 262.

⁶⁴ Tamtéž, s. 240.

⁶⁵ Tamtéž, s. 262.

b) Souhláska *ʒ* se zčásti vyskytuje v případech podmíněných morfonologickou analogií – např. *pajdat - pajdaze* aj., a v expresivních slovech, např. *žingnút, vizungnút*.⁶⁶ V drobnějších úsecích se *ʒ* objevuje také za předhistorickou skupinu *dj, např. *cuží, hráza* aj.⁶⁷ Konsonant *ʒ* se objevuje také v expresivních výrazech, jako je *žgat* nebo *žignút* a kromě toho také ve skupině *žž* – např. *spožžění, ujižžet*.⁶⁸

5. a) Slabičné *l̥* a střidnice *lu, lú* za předhistorické *l̥* a tvrdé slabičné *l̥* jsou na většině území v tomto rozsahu: pouze za původní netvrdé *l̥* po retnicích, např. *plný, vlk, vlna* aj., za původní tvrdé *l̥* i za *l̥* po jiných konsonantech než po retnicích jsou skupiny *lu, lú* – např. *dluh, slúp*.⁶⁹ Různě je zachováno tvrdé *l̥* (*l̥*), popř. *u < tvrdé l̥* v některých slovech po *k, h, ch* a po *č, ž* – např. *klzat/klzat, klznat/klzňat/kuzňat, hluboká/hlboká/huboká, žltá/žltá/žutá* apod. Na části území je pak původní tvrdé *l̥, l̄* i *l̥, l̄* sekundárně ztvrdlé zachováno úplně, např. *dľh*, stejného původu jsou pravděpodobně i podoby *duh, stúp* apod., které se vyskytují především na území, kde se *l* vyslovuje jako *ɥ*. Koncové tvrdé i měkké *-l* ve tvaru singuláru maskulina v přičestí minulém, které následuje po souhlásce, ve většině východomoravských dialektů nezanklo, ale objevuje se za něj slabičné *l̥* (*u/l̥*), v drobnějších úsecích pak neslabičné *l̥* (*ɥ/l̥*) s průvodní samohláskou: *véd̥l̥ / védu / ved̥l̥* apod., *véd̥éł / véd̥éɥ / vjed̥ół / véd̥ɦu*.⁷⁰

b) Slabičné *r̥* (*r'*) za původní tvrdé i měkké *r̥, r'* je v těchto případech *brzo, krk, trňi* aj., ale i ve zbytcích také po souhlásce *ž* a skupině *šč* (*št*), např. *žrna, vrbina* aj., jen po *č* je důsledně dodržováno *er* (*ér*) – *čert, černá/černá* apod.⁷¹

⁶⁶ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 240. ISBN 14-567-72.

⁶⁷ Tamtéž, s. 262.

⁶⁸ Tamtéž, s. 240, 242.

⁶⁹ Tamtéž, s. 218.

⁷⁰ Tamtéž, s. 263.

⁷¹ Tamtéž.

- c) Slabičné *n* se na části území vyskytuje pouze v případech *sedn, osn* (*sedum, osum*)⁷²
6. a) V části nářečí splynulo dřívější *y, ý* s *i, í*, tak jak se to stalo ve spisovné češtině. V části se ale zachovalo (též *y, ý, < i, í*) jako výrazné fonetické varianty *i, í*, popřípadě jako zvláštní fonémy, např. *riba, kobila, zima / ryba, kobyla, zyma* apod. Pouze v menších úsecích je *ej* (*é*) místo *ý* (*í*).⁷³
- b) Staré *u, ú* (také z předhistorické nosovky *o*) se zachovalo po tvrdých a většinou i po měkkých a bývalých měkkých souhláskách, např. *dub, ruka, břuch, kožuch* nebo *húser, múka* aj, popř. v 3. os. plurálu *nesú, kupujú* atd. Pouze v drobných úsecích se místo *ú* objevuje *ou*. V některých případech se v části nebo i na většině území po měkkých souhláskách objevuje *i, í* (*y, ý/ej*) na místě starého *u, ú*, celkově však přehlasovaných podob postupně ubývá a na východním pomezí přehlásky v podstatě končí. Pro srovnání např. *cítit/cýtít ... x cizí/ryzý* popř. *cuzí/cuzý/cuží* aj. nebo *lidí/lidé*, popř. *ludé*. Ve skupince obcí na místě *ú* po měkkých a bývalých měkkých konsonantem je zčásti také dvojhláska *iu/iú*. Vlivem zachování starého *ú* (a změnou *ó > ú*) je hláska *ú* v této nářeční skupině zvláště častá.⁷⁴
7. a) Staré *e* (*i e < ě*), ve většině nářečí i staré *é*, se zcela zachovalo, např. *ešče, třebas, nemá* apod. nebo *délka, mléko, kamének, límec* aj. Za bývalé staré *ě* se ale na většině území vyskytuje *í* (*ý/ej*), např. *míra, písek, hřích/hřých, tříška/třýska* atd. V části nářečí se *í* (*ý*) objevuje také za *é*, ve skupince obcí je pak za bývalé dlouhé *ě* a jisté míře i za *é* dvojhláska *ie/ié*. Zachování starého *é* na větší části území má za následek, že je hláska *é* poměrně hojná. Jeho rozvržení se v podstatě shoduje se spisovnou češtinou.⁷⁵
- b) Zcela se zachovalo také staré *o*, za staré *ó* se pak ve většině nářečí stejně tak jako v západnějších nářečních skupinách objevuje *ú*, jen v drobných úsecích existuje za původní *ó* také *ou* jako za staré *ú*. V malé skupině obcí pak je diftong

⁷² Tamtéž, s. 241.

⁷³ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 263. ISBN 14-567-72.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž.

uo/uo.⁷⁶ Vlivem změny *ó > ú (ou)* je foném *ó* omezen, existuje jen s mladou sekundární délkou a v přejetých slovech.⁷⁷

8. Staré *a, á* vyvinuté z předhistorické nosovky *ę* zůstalo po konsonantech původně tvrdých a z velké části i po měkkých a bývalých měkkých zachováno – např. *had, obraz, blázen, dávno* nebo *jahoda, jama, játra*. Stará téžeslabičná skupina *aj* zůstala na většině území také nezměněna, např. *najdelší, daj* apod.⁷⁸ Přehláska dřívějšího **ä, ä* v *e, í (ý/ej)* je při západních okrajích v základu slova i v koncovkách, pokud ale na neprovedení nebo zrušení někdejší přehlásky **ä > ě* nepůsobil tlak tvarového systému. Pokud v rámci tvarů téhož slova nastalo vyrovnání jedním nebo druhým směrem, objevují se jistě rozdíly, např. podle *smít/smit se* je také *smíl/smil se*, nebo naopak podle *zabíjat / zabijal / zabijál* je také *zabíjat/zabijat aj*.⁷⁹ Směrem na východ dochází k vyrovnávání ve prospěch náležitých tvarů bez přehlásky, popř. vůbec nepřehlasovaných, např. *házal – házat/-t', rozvázál – rozvázat/t', ležat, pršat – ležat', pršat', kuřa, hříbja* apod. Jsou ale i případy, kdy je hlavně ve slabikách od původu dlouhých přehláska rozšířená po celé nebo téměř po celé východomoravské oblasti, např. *itrňica, píd', zajíc*, nebo vlivem vyrovnání v rámci paradigmatu také *smít sa – smíl sa*. Na místě nepřehlasovaného *á* se po měkkých a bývalých měkkých souhláskách vyskytuje v drobném úseku i dvojhláska *ia/iá*.⁸⁰
9. U slov jako je např. *prah, blato, rana* aj., instrumentál *nama, vama*, popř. infinitiv *bit, dat, chcet* apod. se vyskytují krátké samohlásky.⁸¹
10. Asimilace *sh- > zh-*, např. *zháňet, na zhledanou, zhoda* aj. a také zachování skupin *šč, žž*, např. *ešče, spožžění*, atd.⁸²

3.1.2 Koncovky

11. Mezi koncovkami tvrdých a měkkých typů substantiv je většinou menší počet rozdílů, zejména kvůli neprovedení, popř. zrušení přehlásek v měkkých deklinacích. Např. 2. pád singuláru *sklepa, sósem, stáda*, popř. *biča, pekařa*,

⁷⁶ Tamtéž, s. 263-264.

⁷⁷ Tamtéž, s. 218.

⁷⁸ Tamtéž, s. 264.

⁷⁹ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 241. ISBN 14-567-72.

⁸⁰ Tamtéž, s. 264.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž, s. 242.

srca nebo ve 3. p. singuláru *sklepu, biču, srcu* či v 1., 4. a 7. pádě singuláru *žena, ženu, ženó* aj.⁸³ Nestále je koncovka shodná s tvrdým skloněním také v 1. a 4. pádě singuláru u podstatných jmen středního rodu, pokud slovní základ končí na *c*, např. *pleco, vajco* apod.. Naproti tomu se v 6. pádu singuláru substantiv, které se skloňují podle neuter a měkkého vzoru maskulina, zachovaly staré tvary na *-i*, např. *na biči, na srci* apod.⁸⁴

12. Substantiva typu *host', kořeň, loket*, popř. *kúlňa, pekárňa* či *Máňa, Lad'a* nebo i jiná, na velké části území také jména se slovním základem na *-s, -z* patří k měkkému sklonění. Jména se slovním základem na *-l* však zachovávají na většině území sklonění tvrdé.⁸⁵
13. Tvary 6. a 7. pádu singuláru mužského a středního rodu tvrdého sklonění adjektiv jsou na většině území rozlišeny, tzn. *o starém x ze starím/-ým* apod. Krom toho se rozlišují tvary lokálu a instrumentálu také u zájmen, např. *o tem/tom/tém, našem/našém x s tím/tým/tym, naším/naším/našym*, apod.⁸⁶
14. Tvar nominativu plurálu tvrdých adjektiv mužského rodu životného a rodových zájmen se liší od tvaru neživotných maskulin, feminin i neuter, např. *t'i naši starí ... x ti/ty naše staré ...* aj.⁸⁷
15. V instrumentálu plurálu všech deklinací je na většině území nejběžnější koncovkou *-ma (-ama...)*, v malých částech převládá *-mi (-ami)*, např. *břehami, horami* atd.⁸⁸

3.1.3 Slovesné tvary

16. Sloveso „být“ má na většině území v 1. osobě singuláru tvar *sem (sym/som)* sloužící jako pomocné sloveso ve složených formách minulého času. V existenciálním významu a ve funkci spony se však používá tvar *su*.⁸⁹
17. V 1. osobě singuláru i plurálu se pomocné sloveso převážně zachovává a to i v případě, že je osoba vyjádřena zájmenem, např. *já sem to vid'el* apod.⁹⁰

---

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž, s. 264.

⁸⁵ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 264. ISBN 14-567-72.

⁸⁶ Tamtéž, s. 264-265.

⁸⁷ Tamtéž, s. 265.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž, s. 242.

18. Tvary imperativu, které mají v 2. osobě singuláru zakončení *-i*, jsou v 1. a 2. osobě plurálu zakončené na části území *-eme/-emy, -ete*, v druhé části *-ime/-imy/-ima, -ite/i'te*.⁹¹
19. Příčestí trpné se v celé skupině vyskytuje pouze ve tvaru složeného sklonění, a to i ve výrazech výsledného stavu, např. *je zametené, máme pod'elané* apod.
20. Přechodník přítomný se objevuje jen v omezeném rozsahu, např. *chod'a, stoja* apod.⁹²

3.1.4 Další znaky typické pro většinu východomoravských nářečí

1. Neurčitá zájmena a zájmenná příslovce mají podobu *negdo, neco, negde* apod.
2. Před vokály a jedinečnými konsonanty je na mezislovním předělu *i* na švu morfémů buď důsledně, nebo kolísavě dodržována znělá výslovnost párových souhlásek, např. *núž nechcu, g mostu, kubme* atd.
3. Na začátku slova nebo mezi vokály na švu složeniny se vyskytují vokály *i-, í-* (*y-, ý-*) bez *j*, např. *it/ít, ikra, přeinačit* apod.
4. Slova začínající na vokál *o-* jsou na začátku slova či na švu složeniny bez protetického *v-*, např. *oheň, on, zaopatřit, aj.*
5. Slovesa typu *začne-začít*, které mají v infinitivech podobu s *-a-*, existují ve tvarech *začat, zapjat* apod. (za předpokladu, že neexistuje tvar s *-nú-*).⁹³
6. Před *j* a zčásti také před *ň* se pravidelně objevuje *ó*, př. *dóji – dójit, hnóji, hóni, bóji sa, stóji*, apod.
7. Ve tvarech příčestí minulého u sloves 1. třídy s infinitivem, jehož slovní základ je zakončen na konsonant, je dlouhý vokál, např. *nesl/néséu, nésla/nésua*, aj. Často se dlouhý vokál objevuje také v příponové slabice u sloves 2. třídy, např. *minúl – minúla*, a u jiných sloves před koncovým *-l* pouze ve tvaru singuláru maskulin, př. *vid'él, volál x vid'ela, volala* atd.
8. V genitivu singuláru neživotných substantiv mužského rodu tvrdého sklonění existuje v omezeném rozsahu koncovka *-u*, zčásti se vyskytuje i u jmen měkkého sklonění, např. *plaču, s kraju* apod.
9. V dativu plurálu u substantiv mužského a středního rodu je koncovka *-om*, např. *súsedom, pekařom, břehom* aj.

⁹¹ Tamtéž, s. 265.

⁹² Tamtéž.

⁹³ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Východoš. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 265. ISBN 14-567-72.

10. V lokálu plurálu u substantiv mužského a středního rodu je koncovka *-och* (popř. *-óch*), např. *súsedoch, pekařoch, břehoch* aj.
11. U substantiv deklinačního typu *staveňi* jsou časté tvary podle typu *srce* nebo *stádo*, např. *ze staveňa, do obila*, apod.
12. V případě tvrdého sklonění adjektiv a rodových pronomin dochází v genitivu, dativu a lokálu k vyrovnání ve prospěch etymologicky náležité koncovky dativu a lokálu, tj. *s tej druhej/s téj druhěj, na tej druhej/na téj druhěj* atd.
13. Hojně je také vyrovnávání deklinace rodových pronomen s tvrdým skloněním adjektiv, především ve tvarech nominativu a akuzativu singuláru feminin *tá, tú*, v instrumentálu singuláru maskulin a neuter *tím/tým* a ve tvaru plurálu *tích, tím, tíma/tých, tým, týma*. Částečně také v singuláru *jedného, našého*, popř. *jedném(u), našém(u)* atd.
14. K odstranění alternace předkoncovkového konsonantu došlo v zájmenných tvarech instrumentálu singuláru maskulin a neuter *tím/tým/tem, jedním/jedným/jednem*, genitivu, lokálu a dativu, instrumentálu plurálu *tích/tých/tech, tím/tým/tem, tíma/týma/tema*.
15. V genitivu a dativu singuláru maskulin a neuter a v instrumentálu plurálu se u přivlastňovacího zájmena *jejich* užívají tvary se sekundárními koncovkami *-ho, -mu, -ma*.
16. Při skloňování zájmen *můj, tvůj, svůj* se zpravidla používají jejich nestažené podoby – př. *mojého, mojém(u), mojej* atd.
17. Ve tvarech nominativu maskulin číslovek dochází k rozlišení životnosti a neživotnosti - *dvá, obá x dva, oba* apod.
18. V 2. osobě singuláru slovesa „být“ se ve významu existenciálním a ve funkci spony užívá tvar *si/sy*.
19. V 3. osobě plurálu slovesa „chtít“ se používá tvar *chcú*.⁹⁴

3.2 Jižní (slovácká) východomoravská podskupina

Tato skupina zaujímá „většinu tzv. Slovácka (Moravského Slovenska) na jihovýchodní Moravě, od nejj jižnějšího výběžku jihovýchodně od Břeclavi k severu téměř po Gottwaldov (pozn. Zlín) a Valašské Klobouky. Západní hranice jižní

⁹⁴ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Východoš. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 266. ISBN 14-567-72.

podskupiny proti okrajovým tzv. dolským nářečím probíhá zhruba jižně od Napajedel, západně od Uherského Hradiště a Veselí nad Moravou, jižně od Kyjova a západně od Břeclavi, východní hranice se s výjimkou kopaničářského úseku kryje s národní a jazykovou hranicí česko-slovenskou.⁹⁵

3.2.1 Společné znaky

1. Neexistují měkké retnice, ale jen stopy po nich, např. v těchto případech *pjekná, bježat, mňesto, hříbja – hříbjata*. Někdejší *m'* bývá v těchto případech po celém území nahrazeno skupinou *mň*, v části nářečí se vyskytuje také *mj*.
2. Starší vokály *y, ý* už jsou zcela nahrazeny vokály *i, í*, takže *y, ý* v těchto nářečích neexistuje ani jako zvláštní foném, ani jako výrazná fonetická varianta. Soubor krátkých a dlouhých vokálů je tedy jen pětičlenný.
3. V genitivu, dativu a lokálu singuláru feminin přivlastňovacích zájmen jsou tvary shodné s tvrdým skloněním, tzn. *mojej, našej/mojěj* apod.
4. Tvary 1. osoby plurálu všech sloves jsou zakončeny na *-me*, popř. na *-m*, např. *neseme/nesem, prosíme* apod.
5. Infinitiv je vždy zakončený na *-t*, např. *nést, péct* apod.
6. Slovesa 2. třídy v přičestí minulém, jejichž slovní základ končí na souhlásku, tvoří častěji než ve spisovné češtině tvary bez *-nu-*, např. *poh_l/pohé_u, usch_l/usché_u*, občas také *us_l/usu (usnul)* apod.
7. Ve tvarech 2. osoby singuláru minulého času má osobní morfém výhradně podobu *-s* (popř. *-z*), např. *dalz mu to?, sám si to ud'elal* apod.⁹⁶

3.2.2 Oblastní rozdíly

1. Různá fonetická realizace dvojice *l – ḷ*. Kromě existence tvrdého a měkkého *l* se v poměrně rozsáhlých částech území objevuje tzv. obalování, to znamená, že se *l* vyslovuje *ɫ*, které někdy splývá se sousedním *u, ú*, slabičné *ḷ* se pak objevuje jako *u*, např. *h_uava, na_uúpat, h_upí* apod. Na ohraničeném území existuje jen jedno *l*, které je většinou měkčí než ve spisovné češtině. V severnějších částech území je zachováno také staré slabičné *ḷ*, např. *d_{ḷ}h, ch_{ḷ}p*, jižněji je pak výslovnost *duh, chup*. Slovesa v přičestí minulém, které mají kořen zakončený

⁹⁵ Tamtéž, s. 268.

⁹⁶ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 268-269. ISBN 14-567-72.

na konsonant, mají za koncové *-l* vždy plnou slabiku, např. *védl/védu*, na Břeclavsku se však rozvinutím průvodní samohlásky při *-u* realizuje *védeu* apod.⁹⁷

2. V tvarosloví je pro plurál mužských životných substantiv, adjektiv, pronomin i numeralii typické, že tvar akuzativu je totožný s genitivem, např. *mámé dobrích súsedú, držívau dvoch pacholku* apod. Neplatí to však pro severnější nářečí, kde je zachován starý tvar akuzativu.
3. Jižně od Uherského Hradiště se slovesa 4. třídy v 3. osobě plurálu vyskytují ve tvarech s přehláskou, např. *prosí, leží*, naopak v jižnějších částech převládají dřívější tvary bez přehlásky, např. *prosá, ležá* aj. V severní části a na malém území jižně od Kyjova pak existují tvary se sekundární koncovkou *-íja (-íjá)*, tzn. *prosíja, ležíja* apod., od západu se pak stále častěji objevuje koncovka *-íjú*.⁹⁸
4. Slovesa, která mají ve 2. osobě singuláru zakončení na *-i*, tvoří v 1. a 2. osobě plurálu v imperativu tvary zakončené na *-ime, -ite*, např. *pošlime, pomodlite sa* apod., v severnějších částech se objevují koncovky *-eme, -ete*.
5. Imperativ a přechodník přítomný slovesa „být“ má na jihu podoby *bid', bid'me, bid'a*, apod., naproti tomu v severnějších *bud', bud'me, bud'a*.⁹⁹

---

⁹⁷ Tamtéž, s. 269.

⁹⁸ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. s. 269. ISBN 14-567-72.

⁹⁹ Tamtéž, s. 270.

4 Pozorované odchylky od normy

Na základě nahrávek deseti mluvčích, z nichž jedna skupina jsou osoby ve věkovém rozmezí 72-77 let a druhá skupina lidé ve věku 19-26 let, bylo stanoveno 10 nejvýraznějších fonologických a morfologických odchylek od normy (v poměru 1:1). Všechny příklady, které budou v této kapitole použity, jsou vypsány z transkripce těchto nahrávek, jež jsou přiloženy na CD. Informace o mluvčích vychází z identifikačních karet, které jsou vloženy v příloze dokumentu (*viz příloha č. 4*).

4.1 Fonologické změny

Fonologie je věda, která se zabývá zvukovou stránkou přirozeného jazyka, především funkcí hlásek.¹⁰⁰ Tato kapitola je tedy zaměřena na hláskové změny, kterými se pozorované nářečí odlišuje od spisovné normy, a především na jejich reálné využití v běžné řeči vybraných mluvčích.

4.1.1 Změna OU-Ú

Diftong *ou*, který se vyskytuje ve spisovné normě a také v jiných dialektech, je v místním nářečí plně nahrazen hláskou *ú*. Tato změna má kořen ve starší češtině, kdy vokál *ú* byl běžný a diftong *ou* naopak neexistoval vůbec. V průběhu 15. století však docházelo téměř na celém jazykovém území k diftongizaci Ú-OU, čímž se diftong *ou* dostal jazyka a nakonec i do spisovné normy. Ve zkoumaném nářečí však změna neproběhla a důsledky jsou v běžné řeči patrné i v dnešní době.¹⁰¹

Tento nářeční rys je ve zkoumaném materiálu velmi výrazný. Vyskytuje se u všech mluvčích v obou skupinách, ale zároveň se v nahrávkách objevují i tvary s diftongem. Kromě jednoho případu, kdy byla řeč mluvčího natolik ovlivněna spisovnou normou, že téměř úplně převládá diftong *ou* nad vokálem *ú*, však převažují výrazy, ve kterých k diftongizaci nedošlo. U jednoho mluvčího se dokonce diftong *ou* neobjevuje vůbec a je překvapující, že tento mluvčí patří do skupiny mladších respondentů. Na rozdíl od obalovaného L tedy tato odchylka nepatří k těm, které se směrem k mladším ročníkům z běžné řeči vytrácejí.

Ukázka vyprávění mluvčího č. 7, který v běžné mluvě využívá výlučně tvary bez diftongu:

¹⁰⁰ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011, s. 116. ISBN 978-802-4619-460.

¹⁰¹ LAMPRECHT, Arnošt, Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. s.110-111. ISBN 14-599-86.

„naš^šest^ší sú fstríc^čí → / to znamená že o^hi tam +eš^še vždicki f pátek / f pátek večer ?aš
už je to ostrúhané tak už dojdú → / namňe^řajú si to → / ?uš si tam vlastně bar co aj
nařežú...“

4.1.2 Existence „obalovaného“ L

Hlávka μ nebo také tzv. „obalované L“, jak ho nazývá Jaromír Bělič ve svém Nástinu české dialektologie, je foném specifický právě pro jižní podoblast východomoravské nářeční skupiny.

Tato hlávka se realizuje (pokud se realizuje) především před vokály nízkými – a/á, např. *povik μ áda μ* , *koste μ* apod., a středovými – o/ó, např. *po μ ovič^čí*, *za μ ože^ží* atd. Ve srovnatelné míře je μ užíváno také na koncích slov, tedy např. *nemňe μ* , *postavi μ* , *dolež μ* apod. Ačkoli mluvčí, kteří stále ještě foném μ v běžné řeči realizují, používají ve výše zmíněných situacích převážně podoby s touto hlávkou, objevují se v inventáři i případy, kdy hlávka užita nebyla i přesto, že slovo splňuje veškeré předpoklady, např. *pola*, *tancovala*, *klobáska*, *příslaví* či *bil*, *došel*. Její realizace tedy není důsledná a je patrné její ovlivnění spisovnou normou.

Před předními vokály e/é a i/í se foném μ většinou neuplatňuje, ale ani v tomto případě to není striktně dodržováno. V nahrávkách se objevilo několik případů, kdy bylo μ realizováno i v pozici před předními vokály. Např. *bí μ í μ* , *ce μ í* či *sro μ em*, *pope μ em*. V poměru těchto dvou vokálů je častěji užíváno μ před e/é, celkově je ale početnější skupina slov, kde v této pozici k realizaci nedošlo vůbec, tedy *učitelé*, *vedlé*, či *pozvali*, *bili* apod.

Poslední možná kombinace, která ještě nebyla zmíněna, je foném μ před vokálem u/ú. Toto postavení je trošku specifické – hlávka μ se v takových případech buď neuplatňuje vůbec, nebo splývá s následujícím vokálem u/ú, takže úplně vypadává: *kluci*, *xvílu* x *ka+už^žík*, *s+u^řko*.

Obalování hlávky l v případech, kdy následoval konsonant, nebylo ve zkoumaném materiálu zaznamenáno vůbec, lze tedy předpokládat, že k němu nedochází v žádných situacích.

Foném μ realizují v běžné řeči tři mluvčí z celkových pěti, kteří tvoří skupinu starší generace. Důvod, proč dochází k realizaci či nerealizaci fonému v mluvě jednotlivých mluvčích, lze hledat v sociální oblasti – ženy, v jejichž řeči se hláska μ vyskytuje, jsou, co se týká vzdělání, nejvýše vyučené, téměř celý život prožily v rodné vesnici a jejich pracovní pozice byly spíše dělnického typu. Výjimku tvoří mluvčí č. 3, která sice zpočátku pracovala jako prodavačka, později ale vykonávala práci mistrové a vedoucí učňovského střediska. Naopak starší mluvčí, kteří foném μ ve své běžné řeči nerealizují, mají oba maturitu a pracovali na vedoucí pozici – muž jako mistr v dílnách, žena jako učitelka, později ředitelka mateřské školy. U této mluvčí je třeba také zohlednit, že celý život didakticky působila na děti v předškolním věku a spisovná řeč pro ni byla nutností. V souhrnu však ani jedna z těchto dvou podskupin nevykazuje vlastnosti, které by nebyly ve skupině druhé a které by mohly být rozhodující pro určení, proč se daný nářeční znak v mluvě jedněch mluvčích vyskytuje a v jiných ne. Je pravděpodobné, že v tomto ohledu záleží především na vůli mluvčího a jeho osobních preferencích.

Ve skupině mladších mluvčích se foném μ neobjevuje ani v jednom případě, je tedy zřejmé, že se tento nářeční rys z běžné řeči postupně vytrácí. Ve vědomí lidí se ale stále udržuje, a to převážně díky lidovým písním, jak vyplývá z nahrávky mluvčí č. 6: „...a ti vřěné sa spívajú s tím μ ... ?on xudák aj bečal pomáli že /zabi μ μ aňku...“

Ukázka odchylky ve vyprávění mluvčí č. 1:

/ gdiš jedna nemohua → tak zase d'euaua druhá → / ?a to vlastne + sme bili na dvje smňeni / teda → tak dicki teda to + sme biui štiri a štiri třeba → tagže → / no a potom teda došuo bodováňi → to zas sa xodiuo po ceuej tej / ?etáži → / ?a tak sa xodívauo teda bodovat → / k + erá sfjetnica je najlepši ↓ /

4.1.3 Dloužení o > ó

K této kvantitativní změně dochází ve výrazech (v získaném materiálu pouze u sloves), kde vokál *ó* stojí před hláskami *j*, *l*, *r* a *ň*, a to z toho důvodu, že „*tyto*

souhlásky jsou jen znělé a jejich převažující tónová složka měla patrně vliv na dlužení přecházející samohlásky.¹⁰² Ve zkoumaném nářečí se jedná pouze o hlásky j a ň.

K této změně došlo pouze v dialektech, nikoli ve spisovném jazyce, a její příčinou na jižní Moravě byla nevyváženost fonologického systému. Ve východomoravské nářeční skupině došlo ke změnám: dlouhé *ě* > *ie* > *í* a *ó* > *uo* > *ú*, ale *é* zůstalo nezměněné. Tím došlo k asymetrii, která byla vyřešená vznikem nového *ó* ve slovech, jako je např. *dójit*, *zvonit*.¹⁰³

V rámci skupiny vybraných mluvčích bylo toto dlužení zaznamenáno u pěti z nich, přičemž tři byli ze skupiny starších osob – mluvčí č. 1, 2 a 3, dva ze skupiny mladších – mluvčí č. 8 a 9. Je však nutné podotknout, že v nahrávkách čtyř mluvčích, u kterých se odchylka neobjevuje, ani není slovo, ve kterém by mohlo k dlužení dojít. Pouze mluvčí č. 4 použila výraz *připojí*, jenž splňuje podmínky pro uplatnění změny.

V nahrávkách mluvčích došlo k odchylce v těchto slovech: *strójit*, *hónit*, *dójit* a *zvonit*. Tyto výrazy se v získaném materiálu objevují ve všech časech a různých osobách.

Ukázka části vyprávění mluvčí č. 2, ve které se objevuje zkoumaná změna:

/ tag že podójim krávu a biyo + ňe jedenáct rokú → / tak + šecki d'edcka kouem mňa ?a já říkám d'edcka kráva sa nesmí dójit barkedí + enom ráno a večer né abiste to mamince řekli že + sme vařili pudink → / no: ale teda tak + sem teho jak tak nadójiua do hrotka a pudink + sem uvařiuu no ale mamiňka bili u stodole a d'edcka už sa yválili že + sme mňeli pudink ↓ a gde + ste vzali mléko / no milada sí sedua pot krávu a podójiua ↓ /

4.1.4 Elize hlásky „j“

U všech mluvčích bylo zaznamenáno vynechávání počáteční hiátové hlásky j ve slovech *jsem*, *jme*, *jenom*, *jestli*, popř. také *jmenovat*.

U osmi mluvčích je odchylka dodržována úplně, ani v jednom případě tedy nebyla ve výše zmíněných případech vyslovena spisovná varianta. U dvou respondentů, přičemž jeden patří do mladší skupiny (mluvčí č. 10) a druhý do starší (mluvčí č. 5), se objevují i spisovné varianty. Situace však není obdobná: zatímco v prvním případě jsou

¹⁰² BALHAR, Jan a kol.: *Český jazykový atlas 5*. Praha: Academia, 2005. s. 290. ISBN 80-200-1339-3.

¹⁰³ BALHAR, Jan a kol.: *Český jazykový atlas 5*. Praha: Academia, 2005. s. 290. ISBN 80-200-1339-3.

spisovné a nářeční podoby zmíněných slov ve zhruba stejném poměru a míra ovlivnění spisovnou normou je tedy výrazná, ve druhém případě zcela převládá nářeční varianta a kodifikované tvary se vyskytují jen v zanedbatelném množství. Lze tedy předpokládat, že zde mohla svou roli sehrát i nervozita spojená s nahráváním výpovědi.

Vzhledem k výskytu odchylky v obou skupinách respondentů nelze vypouštění počáteční hlásky *j* na počátku vybraných slov považovat za nářeční znak, který by se s postupem k mladším generacím rodilých mluvčích z řeči vytrácel.

Úryvek z nahrávky mluvčí č. 4, ve kterém se objevuje vyzorovaná odchylka:

/ tak +sme potom pokračovali +eště v roku šedesát šest → zas sa ta +menovalo vláda žen ↓ / vibírali +sme vječínú jako hri / veselohri → protože / tak +sme si říkali že ?obecenstvo ?at'sa pobaví → ...

4.1.5 Přehláska U – I

Přehláska U – I je součástí vývoje fonologického systému a docházelo k ní ve 14. století. Tato změna proběhla pouze tehdy, když samohlásce *u/ú* předcházela měkká souhláska, např. *břuch* → *břich*, *dušu* → *duši*, *dělají* → *dělají* apod.¹⁰⁴ Ve zkoumaném nářečí se však změna neuskutečnila a důkazy jsou nejvíce patrné v koncovkách sloves 3. a 5. třídy ve 3. osobě plurálu indikativu přezenta, např. *kryjí* → *kryjú*, *kupují* → *kupujú* nebo *dělají* → *dělajú*, i když lze v nahrávkách najít i jiné příklady, např. *ludé* namísto *lidé* či *lúbit* namísto *libit*. Z příkladů je patrné, že ačkoliv je tato odchylka charakteru fonologického, má důsledky i v rovině morfologické.

V rámci zkoumaných skupin mluvčích byla tato odchylka zaznamenána u osmi respondentů. Jednou z osob, v jejichž řeči se odchylka nevyskytla, je mluvčí č. 5 ze starší skupiny, v přepisu nahrávky však nebyl nalezen ani případ, kdy by mohla být tato odchylka uplatněna. Pro zjištění, zda se daný jev v běžné řeči mluvčího nachází či nikoliv by tedy bylo zapotřebí opatřit novou nahrávku. Druhou osobou je mluvčí č. 10 z mladší skupiny, u kterého však situace vhodná k uplatnění odchylky nalezeny byly, je tedy jasné, že tento nářeční jev z jeho běžné řeči vymizel.

Při porovnání mladší a starší skupiny respondentů je výskyt hlásky *u/ú* po měkkých souhláskách srovnatelný.

¹⁰⁴ LAMPRECHT, Arnošt, Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. s.70-72. ISBN 14-599-86.

Ukázka jevu ve vyprávění mluvčí č. 8:

*/ no tak + sem teda že dajú janu → / ... / no a na ten vjeneček už sa to stalo potom
tradicú → / ... / ?a ten došel za mojú mamkú a říká / paňi otáhalová / mi bisme bili
rádi → / kdibi vaša jaňička s nama spívala ↓ / ?ona je jako šikovná a mi bisme si ju
hlídali a každí pátek + dicki bívali skúški že bisme s ňú trénovali ↓ /*

4.2 Morfologické změny

Morfologie zkoumá povahu a chování morfémů a dělí se na morfologii v užším a v širším smyslu. Zatímco morfologie v užším smyslu se kryje s flexí, morfologie v širším smyslu se týká slovtvorby.¹⁰⁵ Tato kapitola se zabývá pouze flektivními morfologickými odchylkami, které byly v místním nářečí vyzorovány, a jejich využíváním v rámci běžné řeči rodilých mluvčích.

4.2.1 Specifické skloňování ukazovacích zájmen

Tato odchylka se týká skloňování ukazovacích zájmen *ten, ta, to*. Deklinace ženského tvaru ukazovacího zájmena *ta* je pozůstatkem pračeské zájmenné deklinace, rozdílný tvar je pouze v genitivu singuláru – v minulosti se užíval pouze tvar *té* na rozdíl od dnešního *tej*.¹⁰⁶ Pro větší přehlednost byla vytvořena následující tabulka:

Nominativ	ten	ta	to	ti/ty/ta
Genitiv	teho	tej	teho	tych
Dativ	temu	tej	temu	tym
Akuzativ	teho	tú	teho	ty
Lokál	tem	tej	tem	tych
Instrumentál	tym	tú	tym	tyma

Tvary zájmen obsažené v tabulce se nacházejí ve všech nahrávkách, ačkoli se většině z nich lze najít i tvary spisovné.

Podle tohoto hlediska lze mluvčí rozdělit do tří pomyslných skupin. První z nich jsou respondenti, v jejichž mluvě jsou pouze nářeční tvary zájmen a žádný tvar spisovný. To se týká dvou mluvčích, č. 2 a 3, které jsou mimo jiné z obou skupin nejstarší, což může také sehrát roli v míře ovlivnění spisovnou normou.

Další skupinou, která je i nejpočetnější (tvoří ji sedm osob), jsou mluvčí, kteří užívají převážně tvary nespisovné, avšak v malé míře u nich lze nalézt i podoby spisovné. Působení kulturního jazyka je zde tedy patrné, nicméně pouze v takové míře, které se zřejmě nelze vyhnout.

V poslední skupině, kterou tvoří jediný mluvčí č. 10, spisovná norma převládá a spíše ojediněle se v mluvě respondenta objeví tvar nářeční. Jazyk mluvčího č. 10 má

¹⁰⁵ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011, s. 134. ISBN 978-802-4619-460.

¹⁰⁶ LAMPRECHT, Arnošt, Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. s. 182. ISBN 14-599-86.

však ve více ohledech blíže jazyku spisovnému než nářečí, nelze tomu tedy právě v otázce zájmen přikládat velkou důležitost. V souhrnu je míra užívání specifických deklinačních tvarů ukazovacích zájmen u obou skupin srovnatelná.

Ukázka jazyka mluvčí č. 3, ve které lze pozorovat specifické zájmenné tvary:

/ ?ona sem jezďívávaŷa do teho jézédé ?aj s tim alešem černim s tim malěrem šak tu mám od něho ti obráski tadí to on mňe jako daroval to mňe kresliŷ ešče ... ?ona biŷa zásadňe proti temu abi → abi: prostě / ?ona na ti kroje strašňe držala ?ona říka (...) jarko ne → ne + / nepaskfilte to daj + xotťe f tem f čem + ste xodřili ↓ /

4.2.2 Koncovka „-a“ u sloves 4. třídy ve 3. osobě plurálu prezenta

Na pozadí této odchylky, která byla kvůli svému komplexnějšímu charakteru zařazena spíše do oblasti morfologie, stojí hned dvě historické fonologické změny. Tou první byla přehláska A-Ě, ke které docházelo na našem jazykovém území ve 13. století a která nastala pouze u vokálů v měkkém hláskovém okolí,¹⁰⁷ druhou pak monoftongizace IE-Í ze století 15.¹⁰⁸ Na většině území tedy došlo k následujícímu jevu: *chod'á* → *chodie* a následně *chodie* → *chodí*, tyto tvary se pak dostaly i do spisovné normy.

V pozorovaném nářečí však k přehlásce A-Ě nedošlo, a proto nebylo možné uskutečnit změny následující. Důsledkem je koncovka *-á* u sloves 4. třídy ve 3. osobě plurálu: *prosí* → *prosá*, *trpí* → *trpjá*, *sází* → *sad'á*.

V množině zkoumaných respondentů byla odchylka zaznamenána u šesti z nich, přičemž tři byli ze skupiny starších osob, tři ze skupiny mladších. Mluvčí, u kterých odchylka zaznamenána nebyla, však vyjma mluvčího č. 10 nepoužili ve své řeči žádné sloveso v daném tvaru, protože jejich vyprávění bylo v 1. osobě singuláru nebo plurálu. Ani tuto odchylku tedy nelze nějakým způsobem generalizovat.

Úryvek z vyprávění mluvčí č. 3 obsahující pozorovaný jev:

/ sad'á sa tu erteple / řepa / turkiň / šeckí druhi obilá / ... / hektarové lání vinogradú /
k + eré naši ludé pjestujú / ?a k + eré nek + erix take živjá ↓ / ... / ti sa mosá každej

¹⁰⁷ LAMPRECHT, Arnošt, Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. s. 63-65. ISBN 14-599-86.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 112-113.

*hospodiňi podařit ↓ / ... / ?a stárci / to sú xupaci / k + eří sa volá na sfatého štěpána ↓ /
tancuje sa tři dñi ↓ / d'efčata si volá stárki na noví rok ↓ / ... / fšadi to zavádá /*

4.2.3 Koncovka některých přídavných jmen a řadových číslovek

Jedná se o ta přídavná jména a číslovky, která jsou ve výpovědi použita v pozici přívlastku shodného k podstatným jménům ženského rodu v genitivu, dativu a lokálu. Spisovná koncovka *–é*, např. vazba *o České republice*, je nahrazena koncovkou *–ej*, např. *v druhej třídě* nebo *u novej vsi*. Také je tady patrná shoda se skloňováním ukazovacího zájmena v ženském rodě, viz podkapitola 4.2.1. Shodu s takovým tvarem lze opět nalézt ve staré češtině, kdy měly tvary dativu a lokálu zakončení *–iej*. Stejně jako u zájmenné deklinace se v zkoumaném nářečí koncovka dostala i do tvarů genitivu.¹⁰⁹

Tuto koncovku ve své výpovědi použilo celkem osm mluvčích, jedná se tedy také o poměrně častý jev. Oba respondenti, u kterých nebyla změna zaznamenána, patří do skupiny mladších mluvčích, jedná se o již zmiňovaného mluvčího č. 10 a také mluvčí č. 8. Je však třeba dodat, že u každého z nich byla zaznamenána pouze jedna příležitost, kdy by mohlo k uplatnění změny dojít. Není tedy zcela jasné, zda opravdu při běžné komunikaci koncovku *–ej* v daných případech nepoužívají vůbec, nebo zda se jedná o výjimku. K potvrzení by bylo potřeba zajistit nahrávku delší, pokud by se však výjimka nepotvrdila, mohlo by se předpokládat, že tento nářeční jev z běžné řeči pomalu mizí.

Respondenty, u nichž odchylka zaznamenána byla, lze opět rozdělit na dvě části podle toho, zda ke změně došlo vždy nebo zda používají i spisovnou koncovku *–é*. Je zajímavé, že tyto části jsou stejnoměrné, obě jsou tedy tvořeny čtyřmi mluvčími, a že dva ze čtyř respondentů, kteří tvoří tu „pocitivější polovinu“ patří do skupiny mladších osob. Celková charakteristika mladší skupiny se tedy v závěru nejeví pro budoucí vývoj tak špatně – u dvou lidí sice koncovka *–ej* zaznamenána nebyla, dva ji však použili vždy, kdy to bylo možné.

Ukázka vybraného jevu ve výpovědi mluvčí č. 9:

¹⁰⁹ LAMPRECHT, Arnošt, Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. s. 188. ISBN 14-599-86.

/ ?oblékání trvá jak kerej → nekerej hoďinu → / ?+ inej hoďinu a púl → / záleží jak to sedne ↓ / no ↓ ?a: krojoví kluk / gdiš / sa / poobjedvá → / ?obleče sa do kroja → ?a ten má sras s+ ze zbitkem klukú s xase o jednej hoďiňe přímo pot zelením ↓ /

4.2.4 Skloňování podstatných jmen ženského rodu vzoru „růže“

Podstatná jména, kterým v současné době přísluší deklinační typ *růže*, se ve zkoumaném nářečí stále skloňují podle staročeského ja-kmenového vzoru *duša*, pouze v genitivu plurálu převzala ve většině případů i-kmenovou koncovku. Zajímavostí je, že se tímto způsobem skloňují i feminina, která v současném jazyce přísluší k deklinačnímu typu *žena*. Jsou to taková substantiva, která mají zakončení *-la* a *-sa*, např. *stodola*, *škola* či *chasa*, *klávesa*. Do této skupiny patří i substantiva zakončená *-za*, taková se však v získaném materiálu neobjevují. Jejich kolísání a pozdější přechod k a-kmenům souvisí s vývojem fonologického systému - se zánikem rozdílu mezi měkkým a tvrdým *l*, depalativací sykavek *z'* a *s'*, ale především s tím, že v tomto nářečí nedošlo k historické přehlásce A-Ě, ke kterému docházelo výlučně v měkkém hláskovém okolí.¹¹⁰

Staré ja-kmenové skloňování je znázorněno v následující tabulce a vychází Lamprechtovy *Historické mluvnice češtiny*, str. 157. Zároveň je doplněno o i-kmenovou koncovku v genitivu plurálu.

	Singulár	Plurál
Nominativ	duša	dušě
Genitiv	dušě	duš/duší
Dativ	duši	dušám
Akuzativ	dušu	dušě
Lokál	duši	dušách
Instrumentál	dušú	dušami

Tento způsob deklinace byl zaznamenán u všech mluvčích kromě mluvčího č. 10, o jehož mluvě byla zmínka dříve. U žádného respondenta nebyl zaznamenán spisovný tvar, není však vyloučeno, že při rozboru textu nedošlo k pochybení. I tak se však jedná o velmi častou a u zkoumaných mluvčích poměrně zažitou odchylku.

¹¹⁰ LAMPRECHT, Arnošt, Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. s.158-159. ISBN 14-599-86.

Úryvky z vyprávění mluvčí č. 6, která je ze souboru všech respondentů nejmladší:

/ jezdila po různých soutěžích / ?a vihrávala jix / ... / gde bilo nahráté / ?enom klávese / jakože karaoke a mi + zme k temu potom spívali ↓ / ... / toš sa to za nás promítalo na také velké plátno tak jak je to fčil f tix televizách ↓ / ... → ?a: s tima + sem potom teda navázala + ?inačí spoluprácu /

4.2.5 Skloňování podstatných jmen mužského rodu vzoru „muž“, „stroj“ a „moře“

Společným rysem, který spojuje podstatná jména výše zmíněných vzorů, je historická příslušnost k jo-kmenům. U substantiv patřících k deklinačním typům „muž“, „stroj“ a „moře“ dochází k podobnému jevu jako v předchozí podkapitole, to znamená, že se skloňují podle staročeských koncovek. Opět je příčinou neuskutečnění historické přehlásky A-Ě.

V následující tabulce je zpracovaná deklinace jo-kmenů podle *Historické mluvnice češtiny* od Lamprechta, str. 145.

Nominativ	Muž	Muži
Genitiv	muža	muž (-óv)
Dativ	mužu (-ovi)	*mužém (-óm)
Akuzativ	muža	mužě
Lokál	muži (-ovi)	mužích
Instrumentál	mužem (u-kmen)	muži

Jak napovídají závorky v tabulce výše, ani ve staré češtině nebyly deklinační koncovky jednotné. Docházelo k přejímání koncovek z u-kmenových substantiv, které časem splynuly s jinými kmeny. V jazyce jsou však patrné dodnes – viz tvar dativu plurálu *mužóm* (ó > uó > ú) nebo instrumentálu singuláru *mužem*. Kromě těchto nesouladů se v nahrávkách objevují i tvary lokálu množného čísla *krojách*, kde byla přejata a-kmenová koncovka, a tvar lokálu jednotného čísla *kroju*, kde však došlo pouze k analogii s tvarem dativu.

V souboru mluvčích se takto skloňovaná substantiva objevují u šesti osob, je však třeba podotknout, že substantiva výše zmíněných deklinačních typů nebyly ani v jedné nahrávce příliš frekventované, v každé se objevují maximálně dva případy. U jednoho respondenta (č. 7) není žádné takové substantivum, nemohla u něj být tedy pozorována odchylka. U zbývajících osob příhodná substantiva nalezena byla (ovšem také pouze v jednom případě), ale k odklonu od normy nedošlo. Dva z této skupiny patří k mladší generaci, jedna osoba je ze starší.

Ukázka z nahrávek mluvčí č. 1 ze skupiny starších osob a mluvčí č. 9 z mladší generace, u kterých je možné nalézt zaznamenanou odchylku:

*/ žádného moc poła nebiųo / ... / to +sme bili šeci nastro:jení f tix krojáx → /
/ v hruškáy hodi začínajú dicki koncem sřpna / ?okolo bartolomņeja ↓ / ... / ráno vstat
/ ?obléct sa do kroja → sice ne: do plného nemajú roški nemajú rukáfca /*

4.3 Specifické nářeční výrazy

Tato podkapitola se zabývá lexikologickou stránkou získaného audiovizuálního materiálu, ale zaměřuje se pouze na slova, která nejsou součástí spisovné normy. Jako zástupce spisovného jazyka posloužil Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, vybírány byly tedy pouze výrazy neobsažené v tomto díle. Slova jsou rozříděna podle slovnědruhové příslušnosti a abecedně seřazena. Primárním zájmem je určení významu slov, popřípadě původ, kontextové zapojení či použití daného výrazu v běžné řeči mluvčích. Pro určení významu slova byla použita internetová verze Slovníku spisovné češtiny¹¹¹, individuální znalost jazyka nebo samotné nahrávky respondentů.

4.3.1 Podstatná jména

Není nijak překvapivé, že substantiva jsou nejpočetnější skupinou slov. Tvoří ji převážně výrazy spojené se zemědělstvím, místní kulturou a folklórem či běžným venkovským způsobem života.

Slovo „**baně**“ sice Slovník spisovného jazyka českého (dále jen SSJČ) zná, žádná z nabídnutých definic však neodpovídá jeho významu ve vyjádření mluvčí. Ta jej použila

v

kontextu:

„/ to +sme bili šeci nastro:jení f tix krojáx → / kasanice +sme mņeli → / roški nebo ti menší d'ecka +enom bez roškú / tak mņeli takové ti ti lajblíki a baņe / ?a to +sme sa

¹¹¹ ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ ČSAV. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. 2011 [cit. 2015-04-03]. Dostupné z:<http://ssjc.ujc.cas.cz/>.

učili dicki besedu ↓“ Je tedy patrné, že se jedná o součást tamějšího lidového kroje, nikoli o označení pro house či hanácké široké kalhoty. V místním nářečí se takto označují rukávy plátěných halen, které jsou poměrně široké, a proto po naškrobení a uvázání kolem paže získávají kulatý, „baňatý“, tvar.

Význam výrazu „**cimbálka**“ není těžké uhádnout, ačkoliv SSJČ jej opět nezná. Toto slovo vzniklo univerbizací z označení cimbálová muzika, jedná se tedy o skupinu muzikantů hrajících na lidové nástroje. Ve svém vyprávění použily toto označení tři mluvčí z mladší skupiny, všechny v souvislosti se zpěvem a folklórními tradicemi.

1. „*to sa dost lid'í sejde pod zelením / hraje cimbálka / nejakí program u teho /*“
2. „*no: a / tak +sem xcela začat spívat a ta: cimbálka +ně to začala hrát ?ale o tři tóni viš /*“
3. „*?a šla +sem na druhí ročník a ?a bil tam bila tam cimbálka která doprovázala +šecki ti d'ecka → /*“

Červenice jsou podstatné jméno pomnožné a ve SSJČ jsou specifikovány jako červené kalhoty hanáckého kroje. Přívlastek hanácký v tomto případě neplatí, jinak jsou ale červenice opravdu součástí místního chlapeckého lidového kroje, které své označení získaly díky své červené barvě. Mluvčí tento výraz použila ve vyprávění o hodech, které jsou v obci považovány za největší svátek: „*v ned'elu dojedú přespolečáci ↓ / nastrojení f červeňicáx ?a podle: počasí ?aj f třaslavicáx ↓*“

Označení **dechovka** je stejného typu jako již zmiňovaná cimbálka. Dechovka také vznikla univerbizací, tentokrát z pojmenování dechová hudba, popř. muzika, což nám potvrdí i SSJČ. Mluvčí toto slovo použila opět v povídání o hodové zábavě, kterou dechová hudba doprovází: „*/ pod májú sa tancuje tři dñi / dicki až do rána → / muzika hraje / no samozřejmě je to dexofka ↓*“

Děvčica je nářeční označení pro děvče či dívku a opět je dohledatelné v SSJČ. V sebraném materiálu se v jednom případě objevuje i varianta **dívča**, ale pouze v souvislosti s názvem písničky: „*?a mñela +sem s ñima nacfičenú písničku hnalo d'ífča krávi ↓*“. Slovo „děvčica“ použily ve svém monologu dvě mluvčí z mladší skupiny. U jedné z mluvčích se toto vyjádření ve všech případech objevuje jako označení pro dívku chodící v kroji: „*krojovaná d'efčica k+erá sa má jít oblékat tak sa honem poumívá →*“
... „*/ no večera probíhá tak že sa dojde vlastně k temu domu temu baráku gde bívá ta /*

d'efčica domáci nebo ten ylapec“ ... „ / to krojová d'efčica už je vislečená → / z kroja“.
Druhá mluvčí však využívá tento pojem jako běžné označení pro dívku: „?a: vihrála teda jedna +inačí d'efčica já +sem bila mis+im třetí“ ... „→ ?a: tam si +ňa vihlédla / jedna d'efčica která tam take spívála.“

Výraz **erteple** je místní označení pro brambory, podle SSJČ je toto slovo přejato z němčiny, což vzhledem k blízkosti rakouských hranic není nijak překvapivé. Ve své řeči ho zmínily dvě mluvčí ze starší skupiny, jedna při výčtu plodin, které se v jejich kraji pěstují, druhá při povídání o pracích na poli.

„/ sad'á sa tu erteple / řepa / turkiň / šeckí druhi obilá / jačmeň žito reš / no daří sa tu šeckému /“

„/ gdiš sa oborávaŷa řepa erteple tag dopoŷedňa ?a ešče odpoyedňa +sem zas išŷa do tej mňeščaŷki do škole ↓“

Frajírka je místní označení pro přítelkyni, tedy dívku, se kterou má chlapec vážný vztah. Je to slovo německého původu – *die Freier* znamená nápadník, popř. ženich, odtud tedy *frajír* a potažmo i *frajírka*. Toto substantivum zahrnul do svého vyprávění jeden mluvčí ve vyprávění o hodech v souvislosti s přítelkyní stárka, která má při této slavnosti také svou funkci: „jidú vlastne pro prapor @ / k frajírce stárka pokut stárek nemá frajírku tak sa k ňemu jide +enom tak / vineše to potom nejaká holka“

Guláč je opět označení pro součást chlapeckého kroje. Jedná se o bohatě zdobený klobouček s pérem, který se ale nosí pouze při slavnostních událostech. Z hlediska morfologie je to neživotné maskulinum skloňované podle vzoru hrad. Ve své výpovědi ho zmínila jedna mluvčí, opět v souvislosti s hodovým veselím: „?a: domáci krojoví kluk ?už nemá na sebje slavnostní molovú košelu lajbl a guláč → ?ale má na sebje ?+enom pláťenú košelu s šátkem“

Hošije jsou v SSJČ definovány jako mužský lidový tanec s výskoky a z pohledu gramatického se řadí k pomnožným femininům. Do vyprávění je zařadila opět jedna mluvčí, jak jinak než v povídání o hodech: „sa tancujú hošije ↓ / hošije to je tanec k+erí je vlastne specifickí +enom pro nás → pro podluží → / zaspívá si ju +dicki kluk ?a tancuje sa u teho tak že sa vlastne spíš viskakuje hodne do víški“ Zajímavé je, že ačkoli je SSJČ řadí ke jménům pomnožným, zmíněná mluvčí pro ně použila i tvar

singulárový a skloňuje jej podle typu *růže*: „?a za tu hošiju si take zaplaťi ten kluk ↓ ?uš to něni takí vječí peńis protože na tu hošiju ten kluk nejde +enom jednu“.

Pojmenování **hotař** je opět substantivum, které lze najít v SSJČ. Tam je vysvětleno jako označení pro polního hlídače a svůj původ má opět v němčině – *die Hüter* znamená hlídač či strážce. Mluvčí, v jejímž vyprávění bylo toto slovo nalezeno, ho použila při popisu tanečního pásma, které nacvičovala s dětmi z národopisného souboru, v němž se angažovala: „?a tam tancovali a hotař tam bil a → / no velice to biyo pjekně uđeuané“.

Hrotek má podle SSJČ spoustu definic, pouze jedna ale odpovídá významu, ve kterém byla použita v řeči jedné z mluvčích. Jedná se o označení pro nádobu na dojení – dojačku. Uvedená mluvčí ji zmínila ve vyprávění o jedné příhodě z dětství, jejíž součástí bylo i dojení krávy: „no: ale teda tak +sem teho jak tak nadójiya do hrotka a pudink +sem uvařiya no ale mamiňka bili u stodole a d'ecka uš sa yválili že +sme mňeli pudink ↓“

Hůra je označení, které pro spoustu lidí zřejmě nebude tak neznámé, jako některá jiná. Opět je zmíněno i v SSJČ a neskrývá se za ním nic jiného, než pojmenování půdy či podkroví. Do svého povídání ho zařadila jedna mluvčí v části, kde se zmiňuje o svém dětství: „že gdiš xcela kamkolif odbjehnút → / na húru gde mňela plenki a +šecko → / toš mňa enom položila na stúl → / ?a mohla si odbjehnút ↓“.

Jama je nářeční varianta slova *jáma*, což samozřejmě znamená díra či prohlubeň. Mluvčí, který toto slovo zmínil, jej použil při popisu hodových příprav, konkrétně činností, které souvisí s postavením symbolu hodů – májou: „tak @ sa kope jama vlastně na tu máju ↓ ... ta jama mosí bit hluboká vlastně / @ na víšku / na víšku / vječího paxolka k+erí v ruce dží vlastně @ rič nat sebú“.

Kasanice, v singuláru *kasanica*, jsou opět součástí kroje, tentokrát však dívčího/ženského. SSJČ *kasanicu* definuje jako zřasenou, skládanou sukni kroje, v případě podlužáckého je však přesnější označení *spodnice*. Tyto spodničky se šijí z plátna, škrobí a při oblékání se vrství ve větším počtu na sebe, čímž vytváří širokou sukni. Mluvčí toto označení použila opět v souvislosti se svým mládím, kdy sama v kroji chodila: „tak zas bívali takové 'krojové / slavnosti ↓ / to +sme bili šeci

nastro:jení f tix krojáx → / kasanice +sme mñeli → / roški nebo ti menší d'ecka +enom bez roškú“.

Označení **kaštánci** patří v krojové chasě těm lidem, kteří jsou nejmladší, často jdou v kroji prvním rokem a tím pádem jsou také nejméně zkušení. Vyplývá to i z řeči mluvčího, který popisuje předhodovní přípravy, konkrétně kácení stromů na máju: „*k tej máji sa dostanú vlastně +enom ti najstarší → / ti mlači potom jidú bud' na prostřetky / ?a nebo na vřiški ↓ / ?a upřne ti kaštánci ti najmlači ti vlastně jidú +ešče na májki ↓ / tagže ti sa k tej máji třeba dostanú aš po dvox po třey rokáx“.*

Klapač už je opět znám i SSJČ a označuje dětskou velikonoční klapačku, popř. klepač. Tento nástroj zmínila mluvčí ve stejné situaci, jako slovo *hotař*. Jednalo se tedy o popis pásma pro národopisný soubor dětí, ve kterém mluvčí působila. Toto pásmo se odehrávalo ve vinohradě: „*no: to bių klapač takoví / ?a to d'ecka jako (...) to on potom jako tix špačků jako tam jako plašili a tim klapačem“.*

Výraz **kordula** jakožto označení pro vestu či živůtek lidového kroje lze nalézt také v SSJČ. Toto slovo má základ v latině, v jejímž překladu se živůtek řekne *castula*. Takové pojmenování použila jedna z mluvčích ve svých vzpomínkách na mládí a při zamýšlení se nad kroji a změnami, kterými prochází: „*?ale nesmñeli +sme mñet černé kordule ↓ ti černé kordule ne: ↓ tak +sme mñeli žluté takové → také žluté také slimáčkové s červenim ceųé“.*

Kosmačka je zřejmě místní označení pro krmnou ředkev, jak vyplývá z vyjádření jedné starší mluvčí. Ta tento výraz použila při vyprávění o dětství a jejích cestách ze školy: „*no to biųa taká biųá ředekfa kosmačka pro krávi a to biųo na pozim a tak to +sme křúpali / ?u novej fsi +sme si to natřhali a tak +sme to křúpali až dom tú kosmačku ↓“*

Slovo **kříkopa** je hlásková varianta substantiva *příkopa*, význam je totožný se spisovným označením *příkop*. Tato podoba slova se podle Českého jazykového atlasu 2 vyskytuje „*v pruhu podél celého toku řeky Moravy a na severním okraji východomoravského nářečí.*“¹¹² *Kříkopa* byla zaznamenána u jedné mluvčí ze starší

¹¹² BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas*. 2., elektronické, oprav. a dopl. vyd. Brno: Akademie věd České republiky, Ústav pro jazyk český, 2012, s. 330. ISBN 978-80-86496-68-9.

skupiny obyvatel: „?a bi $\ddot{u}$ a tam taká h+uboká křikopa ↓ a oňi ti d'ecka jak sa f tem kočáře híbali no tak mñe spadli do tej křikopi ↓“.

Lajbl nebo jeho zdrobnělá varianta **lajblík** se objevuje hned u několika mluvčích z mladší i starší skupiny osob. Lze nalézt i v SSJČ, kde je definován jako vesta či živůtek. Svůj původ má toto slovo v němčině, kde *das Leibchen* znamená živůtek či tělo. V oblasti Podluží je známý jako součást dívčího i chlapeckého kroje, většinou bohatě zdobená. V tomto významu jej použily i všechny tři mluvčí:

1. „nebo ti menší d'ecka +enom bez roškú / tak mñeli takové ti ti lajblíki a bañe“
2. „mikulčanki / gdiš spívajú negde / tak oňi majú lajblíki normálne ot krojovix že
↑“
3. „?a: domácí krojoví kluk ?už nemá na sebje slavnostní molovú košelu lajbl a guláč“

Lakatoš je pojmenování speciálního traktoru, který je určený pro práci v lese při těžbě dřeva. Název *lakatoš* vznikl ze zkratky LKT, za kterou se skrývá označení „lesní kolový traktor“. Je tedy pravděpodobné, že se tento zkrácený výraz nepoužívá pouze v místním nářečí, ale že je známý také v jiných oblastech. Označení *lakatoš* využil ve svém vyprávění jeden mluvčí z mladší skupiny, který vyprávěl o kácení stromů na hodovní máju: „+ešte potom @ ot polesí tak je domluvení buť lakatoš @ / nebo vječínú tam jezd'ívá aj traktor → / stárce to domlúvajú pretože / @ bar co sa može stat a ten traktor sa tam vždicki hod'í ↓“

Legrúti, tvar singuláru *legrút*, mají opět svůj název v němčině. *Der Rekrut* znamená branec, nováček na vojně. V dnešní době už tento výraz není příliš hojný, svůj význam si zachovává především s ohledem na minulost. Z proslovu mluvčího, který toto slovo ve svém vyprávění použil, vyplývá, jak je chápán v současnosti: „?a pak sa tam vlastne už začnú sxázat @ legrúti → sú to vlastne kluci k+eři bi normálne šli vlastne na vojnu → / dneska už vojna néni → tagže sú to kluci spíš k+eři sú tak nejak vjekovje zhruba k temu“.

Označení **mužáci** patří podle SSJČ ženatým mužům neboli ženáčům. Často bývá užíváno i v užším smyslu – označuje pouze ženaté muže, kteří stále ještě oblékají variantu lidového kroje určenou pro ženáče a zpívají v mužském sboru. Právě tento význam měly na mysli obě mluvčí z mladší skupiny, v jejichž řeči se toto pojmenování objevilo.

1. „hlavní ?a nejdůležitějším dnem hodů je neděla ↓ / den přet tim f sobotu majú svůj večer mužáci“
2. „toš sa domluvila s franckem čexem kerí spíval s mužákama tíneckíma / že si s ňú zaspívám na tíneckém předhodovém spívání“

Návratí je pojmenování části stavení. Je to místnost, která se nachází za vraty a je propojena s domem. Často slouží jako garáž na auto, popř. traktor či jiné prostředky. V současné době jej lidé pro svou velikost využívají jako místo pro pořádání větších sešlostí. V tomto kontextu bylo použito i v nahrávce jedné mluvčí: „a? sedí sa gde sa može ↓ / negde pod návraťim / negde na dvoře na terasi / take záleží hodne na počasi ↓“.

Označení **oharky**, jednotné číslo **oharek**, se v této nářeční skupině neuzívá se smyslu ohořelého zbytku nějaké hmoty, ale jako pojmenování pro okurky. Mluvčí, které tuto zeleninu ve svém vyprávění zmínily, ji užily v jednom případě při výčtu plodin, které zdejší obyvatelé pěstují, v druhém při vzpomínce na polní práce, které musela žena v dětství vykonávat.

1. „?ale rači bix xod'ija do škole / neš ceýé prázdníni oharki zbírat odbírat obilé to sa kosú opsékaýo“
2. „no daří sa tu šeckému / oharkám paradajkám paprice diňám cuketám / ?ale hlavne sa tu daří vínu ↓“

Palazór je pojmenování pro deštník a také je cizího původu – francouzsky se deštník či paraple řekne *un parapluie*, odtud tedy *palazór*. Toto označení ve svém vyprávění použil muž ze starší skupiny osob, který popisoval hry a lumpárny, které v dětství se svými kamarády prováděli: „abi zebrał mamince doma palazór ↓ / jejix mamiňka mňela krásní palazór → černí / velikí / dřevjená rukojeť → / to bili takové deštníki / temu sa říkalo kostelové ↓“

Paradajka je slovenský výraz pro rajče, ale jedná se o poměrně zažitý výraz i na opačné straně hranic. Stejně jako v případě *erteplí* a *oharků* bylo toto slovo součástí výčtu pěstovaných plodin v nahrávce jedné ze starších mluvčích: „no daří sa tu šeckému / oharkám paradajkám paprice diňám cuketám / ?ale hlavne sa tu daří vínu ↓“

Pasnica je druh oblečení, který se nosíval v dřívějších dobách. Byly to jakési šaty – halena bez rukávů spojená se sukní, kterou bylo možné nosit v letním počasí samotnou, v zimě zase mohla posloužit jako spodnice. Primárně šlo tedy o ženskou část

šatníku, nosily ji však i nejmenší děti – chlapci i holčičky. Starší žena tento oděv zmínila ve vyprávění o svém mládí a vzpomínkách o tom, co se nosilo: „*no ale spješ +sme přeca xod'ívávali aj f takix pasničáx → já si pamatuju že: / to bi μ a enom taká pasnička / ne: / bi μ o to na+ na+ na+ navrapené → / suké η ki / ?a: / f tem sa xod'íváva μ o tak ↓*“

Význam slova **pěsničky** není nijak složité dešifrovat ani pro člověka, který nepatří ke znalcům místního nářečí. Je to označení pro písničky, jedná se však o starší tvar slova, ze kterého monoftongizací IE-Í vznikl současný tvar. Toto pojmenování ve své řeči použila starší žena: „*?ale to ?on nás nacvičil dicki říka μ jak co máme vibra μ nám pjesnički cfičil jak máme spívat*“.

Jako **podškrabek** je označováno nejmladší dítě rodičů, které se většinou narodilo s větším časovým odstupem od svých starších sourozenců. Někdy je možné toto pojmenování chápat jako posměšné či hanlivé, není tomu tak ale u mluvčí, která tento výraz užila při povídání o své rodině: „*bili +sme štiři d'ecka → / já +sem bi μ a druhá ↓ / jenda ten bil najstarší → / já +sem bi μ a po dvo ν rokáx → potom +sme m η eli sta ν u / ?a nakonec takého potškrapka / mařenku / po sedmi rokáx ↓*“

Přespolňáci, v jednotném čísle **přespolňák**, je slovo, které se i v dnešní době používá poměrně často. Ve svém vyprávění ho použily dvě mluvčí, jedna ze starší a druhá z mladší skupiny osob, obě v souvislosti s hody. Označení *přespolňák* se vžilo pro osoby, které přijely „přes pole“, to znamená z jiné vesnice.

1. „*?a domáci d'ečata sa jim zavedú nebo domáci kluci zavedú domáci d'ečata tadi tímto přespolňákom ↓ / negdi néni a η i čas gdi zavést ti d'ečata protože přespolňáci jezďá jeden za druhím /*“
2. „*v ned'elu dojedú přespolňáčci ↓ / nastrojení f červe η icáx ?a podle: počasí ?aj f třaslavicáx ↓*“

Putr je slovo, které je jako spousta jiných nářečních výrazů přejato z němčiny. *Die Butter* v tomto jazyce znamená máslo a v zdejším nářečí tomu není jinak. Také SSSJČ ho definuje jako nepřevažené čerstvé máslo. Jedna ze starších mluvčích tento výraz použila při vyprávění historky z dětství: „*?o η i teda došli / vzali to ↓ ?ale: došli spátki a nevjed'eli pro co šli ↓ / ne → nevjed'eli putr vůbec jako co to je tak mami η ka jim to teda jako potom visvjetlili*“.

Rožky jsou opět součástí místního lidového kroje, ale pouze jeho dívčí slavnostní verze. Jde o jakýsi typ klobouku, který je ozdoben malovanými mašlemi. Ve svém vyprávění toto pojmenování připomněly tři mluvčí - jedna starší, dvě mladší. Význam spojení „jít v rožkách“ neklade v pravém slova smyslu důraz na *rožky* samotné, ale přeneseně to znamená „jít v plném/slavnostním kroji“. Z hlediska morfologie se jedná o pomnožné maskulinum.

1. „*to +sme bili šeci nastro:jení f tix krojác → / kasanice +sme mñeli → / roški nebo ti menší d'ecka +enom bez roškú“*
2. „*ráno vstat / ?obléct sa do kroja → sice ne: do pñného nemajú roški nemajú rukáfca / → ?ale ti sukñe pozavazovat a dajú si šátki“*
3. „*potom +sem bila jednu stárka toš mamka teda že gdiš su stárka toš +ñe nexá ud'elat ?aj ten / @ čepec / roški → / tak +sem bila velká d'ífka bila +sem v rožkác xod'ili +sme tancovali +sme“*

Rukávca jsou opět součástí dívčího lidového kroje, ne však pouze jeho slavnostní verze. Jedná se o typ haleny, která je ušitá s plátna, slavnostnější forma má pak rukávy molové. Tento výraz použily dvě mladší mluvčí, jedna v souvislosti se slavnostním dívčím krojem, druhá jako součást dětského kroje, ve kterém jako malá zpívala:

1. „*?obléct sa do kroja → sice ne: do pñného nemajú roški nemajú rukáfca“*
2. „*toš teda +sem spívávala → / no a toš mamka postupñe dicki nexávala nažehlit kroje a přišit a / nové rukáfca jak +sem rostla a potom uš ?u nás bývali d'ecké hodi“*

Sámečky definuje SSVČ jako prošité záhyby na látce, které zpravidla sloužily na ozdobu. Ve stejném významu použila tento výraz mluvčí ze starší skupiny při vyprávění o krojích: „*+?enom tak kordulki pjekné tadi bili také sámečki / já nevím gde +sem tu kordulu dala take ↓*“

Stárci, v textu se objevuje také singulární tvar **stárek**, či ženské varianty **stárka** a **stárky**, jsou podle SSJČ chasou volení mluvčí a pořadatelé hodů. V této souvislosti byli zmíněni také v nahrávkách čtyř mluvčích – třech z mladší a jedné ze starší skupiny. Tito zastupitelé jsou voleni vždy na jeden rok, jak mimo jiné vyplývá z ukázek:

1. „*?a stárci / to sú xñapci / k+eři sa volá na sfatého št'epána ↓ / tancuje sa tři dñi ↓ / d'efčata si volá stárki na noví rok ↓*“

2. „*?ottud jidú s muzikú pro druhého stárka → ?u baráku teho stárka sa +dicki zaspívá ... ?a dáva sa tak že vlastne stárka prví nese kiticu uvázanú na k+eré je trikolóra / → a ze stárkem položá tu kitku vlastne na ten pomník tix padlý vojákú*“
3. „*gde vlastne ručne ?otkopeme @ / strom → k+erí viberú stárca ?uš dva mñesíce predem*“
4. „*potom +sem bila jednú stárka toš mamka teda že gdiš su stárka toš +ñe nexá ud'elat ?aj ten / @ čepec / roški*“

Výraz **šohaj** lze opět nalézt i v SSSJČ, kde znamená *mladý*, což se nevylučuje s významem, který toto označení nese v promluvě starší mluvčí. Pojmenování *šohaj* patří mladému muži, v dnešní době je nejčastěji spojované s mladými chlapci, kteří při slavnostních událostech oblékají kroj, není to ale podmínkou. Žena tento výraz zmínila v básni, na kterou si vzpomněla při vyprávění o rodném kraji: „*záhoni tulipánú / d+úhé radi rúží / ?aj to sú šohajé ?a d'efčata s pod+uží ↓*“

Šporák či **šporhelt** je označení pro sporák, popřípadě kamna. Oba výrazy mají svůj původ v němčině, kde *der Sparherd* znamená sporák. Ve svém vyprávění použila obě varianty jedna mluvčí ze starší skupiny, z nahrávky však nevyplývá, že by mezi oběma výrazy byl nějaký významový rozdíl: „*no ?a ve šporhelte teda tam biyo uhlé furt dřevjené je uhlé / kus uhlá / ?abiy nemoseya rostápjat f tem šporáku*“.

Třaslavice jsou pomnožné substantivum rodu ženského a za tímto výrazem se skrývá označení pro rezné slovácké kalhoty s roztřepeným okrajem (definice podle SSSJČ). V dřívějších dobách byly součástí běžného oblečení, v současnosti se nosí jako součást lehkého chlapeckého kroje, ve kterém krojování chlapci jezdí např. na hody do sousední vsi. V tomto kontextu je použila i starší mluvčí, která popisovala místní hodové veselí: „*v ned'elu dojedú přespólnáčci ↓ / nastrojení f červeňicax ?a podle: počasí ?aj f třaslavicax ↓*“

Slovo **turkyň** je femininum a je opět zaznamenáno i v SSSJČ a jedná se o nářeční výraz pro kukuřici. Jedna z mluvčích toto označení využila při vyprávění o místním zemědělství: „*sad'á sa tu erteple / řepa / turkiň / šeckí druhi obilá / jačmeň žito reš / no daří sa tu šeckému*“

Heslo **verbuňk** lze nalézt také ve Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost jako výraz pro najímání (verbování) vojáků – v němčině *anwerben* znamená najímat. V místním nářečí a v nahrávkách se ale užívá s jiným významem, který je uveden také v SSJČ - jako slovácký mužský tanec tančený se stupňovanou rychlostí. Označení *verbuňky* patří také písním, které tanci předchází a jejichž tématem bývá právě vojna. *Verbuňk* vznikl jako tanec, který tancovali chlapi při odvozech na vojnu, vžil se ale i pro spoustu jiných událostí a v současné době patří k folklóru Slovácka, dokonce jsou v této taneční disciplíně pořádány poměrně prestižní soutěže. Od r. 2005 je zařazen na seznam „nehmotného kulturního dědictví UNESCO“¹¹³. Mluvčí z mladší skupiny *verbuňk* vzpomněla při vyprávění o hodech: „*no pot zelením kluci zaspívají úvodní verbuňk ... přespolní xase +dicki dojedú / zaspívajú si verbuňk / zaverbujú*“.

Vrtěná je v SSJČ definována jako jihomoravský točivý tanec. Na rozdíl od *verbuňku* se tancuje v páru a je typická pouze pro oblast Podluží. Je neodmyslitelnou součástí hodů a jiných lidových slavností. Jako *vrtěné* se označují i písně, které tanci předchází, oba tyto významy lze nalézt v nahrávkách dvou mluvčích, obě jsou z mladší skupiny osob:

1. „*?a začíná hodová zábava ↓ / tancuje sa / valčík polki vřtené*“
2. „*že tam budu tancovat aj vřtenú ... ?a: / tenkrát teda +zme spolem popřivňi spivali vřtené*“

4.3.2 Přídavná jména

Adjektivum **d'áplý** použila ve svém vyprávění jedna z mladších mluvčích. Toto vyjádření není příliš obvyklé, v kontextu, ve kterém bylo zaznamenáno – „*ta: bila take d'áplá po palici*“ může znamenat „praštěný“ či jinak psychicky narušený.

Malučký je starší tvar přídavného jména *maličký*, které vzniklo přehláskou U-I. Tato hlásková změna však ve zdejších nářečích neproběhla a díky tomu se tento výraz dochoval do dnešní doby. Slovo *malučká* použila ve svém vyprávění mluvčí z mladší skupiny: „*no a mamka mne dicki vikládala → / že gdiš +sem bila jako malučká → že +sem už brzo xod'ila*“

Přídavné jméno **podělaný** je odvozeno od slovesa *podělat*, což SSJČ definuje jako vykonat či zastat práci. Je znám i jiný, hrubý, význam – *pokálet se*, ten ale

¹¹³ Národní ústav lidové kultury [online]. 2008 [cit. 2015-04-04]. Dostupné z: <http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=138>.

neodpovídá kontextu, ve kterém bylo slovo užito: „*ten spodek tak tam sú vječínú šeci protože šeko ?ostatní uš je podělané*“. Z této ukázky je jasné, že mluvčí užil výraz *podělané* ve smyslu *hotové*.

Přespolní má stejný význam jako substantivum *prespolňák*, který je zmíněn v předchozí kapitole. Znamená to tedy, že přijeli přes pole - nejsou domácí. Vyplývá to také z úryvku mluvčí vyprávějící o hodech: „*do toho dojízďajú prespolní xase ↓ / prespolní xase +dicki dojedú / zaspívajú si verbuňk / zaverbujú*“

Adjektivum **syrové** v kontextu, ve kterém bylo užito: „*to sa pečú hodové koučácki ↓ / ti sa mosá každej hospodiňi podařit ↓ / ?a to sú sirové ořexové tňkové / jak gdo má rát ↓*“, znamená *tvorohové*. Odvozeno je toto slovo od substantiva *sýr*, které dříve označovalo jak sýr, tak tvaroh.

Výrazy **všecké** a **ze šeckých** byly užity ve spojení *ve fšecké paráde* a *ze šeckix stran*. Jejich základem je neurčité zájmeno *všechen*, v tomto postavení však odpovídá adjektivům. Ve svém vyprávění tato slova použily dvě mluvčí z mladší skupiny.

Zalojdaný, popř. *ulojdaný* je v SSJČ definováno jako nářeční výraz pro „mít krvavé oči“. Mluvčí toto adjektivum užila v této situaci: „*já si veznu borovú vodu → já si vitřu kútki v očáx → / nex nejsou zalojdaná*“.

4.3.3 Zájmena

Barco, **barsco** je možné do spisovného jazyka přeložit jako všelico. Předpona *bar-* je ve zdejších nářečí poměrně častá a kombinuje se i s jinými zájmeny, např. *barkdy*, *barkde* apod., o těch ale v kapitole o příslovcích. Tyto tvary zájmena můžeme najít u dvou mluvčích, každý je z jiné generace.

1. „*?o barsčem ↓ / +sem +sme sa dohadovali*“
2. „*barco sa može stat a ten traktor sa tam vždicki hodí ↓ ... ?uš si tam vlastně barco aj nařezú*“

Kerý je tvar vztažného zájmena *který*, pouze zde došlo k vypuštění hlásky *t*. Tuto variantu zájmena použili dva mluvčí ze starší skupiny:

1. „*nevím přesně otkut to bilo to fšeko zařizoval ten náš slavní režizér → / k+erí bil ?učitelem*“
2. „*mňel +sem bratra vaška → / k+erí uš je nebošťik ... vlastně to bil s celé d'ed'ine jed'ini ribňik k+erí pojal teda tadi to plavání tiy d'ecek ↓*“

Neco, nejaká či **neko** jsou opět varianty neurčitého zájmena *někdo, nějaká* a *někoho*, pouze v těchto tvarech došlo ke ztrátě jotace. Tato zájmena použili dva mluvčí ze starší skupiny:

1. „*kdibi sa s ním neco stalo → / s tim palazórem / tak bi za to bil ?on ↓*“
  2. „*?a / protože tam sa topilo jediňe tehdi gdiš tam bila nejaká ?akce ↓*“
- „*to bil kus štru ↓ / ?a kdiž neko uderil / tak to teda bilo cí'tit ↓*“

Sa v místním nářečí nahrazuje funkci slova *se*, a to ve všech pozicích, ve kterých se objevuje – jako zvrtné zájmeno: „*?a to +sme sa učili dicki besedu ↓*“, součást pasiva: „*tak s pomocí fšeckej tej rodini / sa jaksi ten barák daŕ / postavij sa*“ i složka slovesa: „*no šla +sem sa tam pod'ivat*“.

Šecí, šecker, šecky, popř. **všecí, všecker, všecky** jsou nářeční výrazy neurčitého zájmena *všechen*. Alespoň jednu z těchto variant lze nalézt v nahrávkách všech mluvčích, vyjma jedné osoby z mladší skupiny.

1. „*mi šecí čtiřé kamoši k+erí +sme už bili tam / k+eré +sem +menoval*“
2. „*fkolik sa odjíždá → / ?a šecker kolem teho ↓*“
3. „*no šla +sem sa tam pod'ivat / ti d'eka +šeckí bili starší ode mňa*“
4. „*tak +sme xod'ivali fšecí dule enom tak do tix spřx ↓*“
5. „*?ale fšecker teda sa zvládlo → / ?a: mi +sme zahajovali tehdi ?otevřeňi teho jeviš'ě hrú potskalák ↓*“

4.3.4 Číslovky

Fúra je podle SSJČ oblastní výraz pro velké množství. Tuto číslovku zmínila ve svém vyprávění jedna starší mluvčí: „*mňeli +sme / tam +eš'ě fúru práce s tim*“.

4.3.5 Slovesa

Význam slovesa **córgat se** není úplně jasný, ve své výpovědi ho použila pouze jedna mladší mluvčí a SSJČ žádnou definici nenabízí. Podle kontextu, ve kterém bylo slovo užito: „*tož já +sem sa +dicki s ním córgala nigdi +sem si nezatančila*“ však lze odhadnout, že se za tímto výrazem patrně skrývá význam jako „pomalu se pohybovat“ nebo „otravovat se“.

Haňbit se znamená pociťovat *hanbu*, tedy stydět se. Toto sloveso ve své nahrávce použila starší mluvčí při vyprávění o životě na internátu: „*tam nám to aňi nedoš'yo tře'ba že bisme sa mňeli jedna př'ed druhú haňbit*“.

Chcet je nářeční tvar slovesa *chtít*. Tato infinitivní podoba zřejmě vznikla analogií z jiných osob (chci/u, chceš, chce apod.). Tento výraz byl nalezen u dvou mluvčích, jednoho ze starší, druhého z mladší skupiny respondentů.

1. „no ale protože +sme xceli jezdit obá dvá“
2. „že +sem ?upřně přestala xcet spívat na tix souřezáx ↓“

Infinitiv **moset** je versí spisovného slovesa **muset** a je zaznamenán i ve slovnících staré češtiny.¹¹⁴ Tento tvar byl zaznamenán u jednoho mluvčího z mladší skupiny: „jde víno na hodnotící komisi která to mosí zdegustovat“.

Sloveso **platovat** použil jeden mladší mluvčí. V SSJČ se pod pojmem *plátování* skrývá tesařský výraz pro spojování trámů. Svůj původ to má v německém slově *der Plattierung*. Tento výraz použil ve svém povídání jeden z mladších mluvčích v souvislosti s přípravou hodů a chystáním máje, z ukázky je patrný i význam této činnosti: „mosí sa to @ naplatovat → / to znamená že s tix tři částí vlastně @ / s tix třex stromů sa to mosí nejak dat / dat dohromadi“.

Oráchat se je v SSJČ zaznamenáno s významem *máchat se, brouzdat se*, přeneseně tedy *koupat se*. Toto sloveso bylo užito ve výpovědi starší mluvčí, která ho zmínila při vyprávění o dětství a koupání v rybníce: „abisme sa mohli oráxat dit to tam biyo jak kafe ta: voda“.

Stárkovat lze opět nalézt v SSJČ, kde tuto činnost vysvětluje jako vykonávat funkci stárka, což je blíže vysvětleno v kapitole o substantivech. Sloveso *stárkovat* použila jedna mluvčí ze starší skupiny osob: „jaké d'ecké hodi dit to: nemněyo bit ↓ / hodi +ešče budú mňet oňi budú stárkovat až budú dospjeli“.

Uderit je místní nářeční varianta slovesa *udeřit*, vyslovovaná s tvrdým *r*. Jeden ze starších mluvčích toto slovo zmínil ve vyprávění o zážitcích z dětství: „puk take nebil ↓ / to bil kus šutru ↓ / ?a kdíž nekoho uderil / tak to teda bilo cítit ↓“

Stejně jako v předchozím případě je **utekat** pouze obměnou slovesa *utíkat*. Ve starší češtině existovalo pro tuto činnost slovo *utiekati*, ze kterého později monoftongizací IE-Í vzniklo dnešní spisovné *utíkat*. Ještě před tím však ve zdejším nářečí proběhla ztráta jotace, čímž patrně vznikl výraz *utekat*. Toto sloveso bylo

---

¹¹⁴ *Vokabulář webový* [on-line]. Verze 1.0.0. [citováno ze dne 5. 4. 2015]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na: <http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx?hw=musiti>.

zaznamenáno u starší mluvčí: „?a mi +sme poto:m aš po obrázek utekat za něma / abisme jiy dohónili“.

Verbovat lze nalézt také ve Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost, avšak pouze ve smyslu najímat vojáky. Význam slovesa *verbovat* tak, jak byl zaznamenán v nahrávce mluvčí, však znamená tancovat verbuňk: „*přespolní xase +dicki dojedú / zaspívajú si verbuňk / zaverbujú*“.

Špekulírovat je sloveso odvozené od německého slova *spekulieren* a stejně jako v němčině i v místním nářečí znamená přemýšlet. Tento výraz použila jedna mluvčí z mladší skupiny při vyprávění historiky z dětství: „*tak přemíšlali jak to višpekulírovat / no nenapadlo nič jiy lepšího jak vzít bečku a postavit +ňa na tú bečku ↓*“.

4.3.6 Příslovce

Slova **barkde, barkedy** vznikla stejně jako zájmeno *barco*, tedy předponou *bar*, která se by se dala nahradit předponou *všeli-* či *lec-*. *Barkde* a *barkdy* tedy znamená *všelikde/leckde, leckdy*, tedy na různých místech, v různý čas. Tato příslovce ve svých vyprávěním použily dvě starší mluvčí:

1. „?a aj +sme s tim vihráli aj +sme s tim bili bargde jako na vistoupeňi“
2. „?a já říkám d'ecká kráva sa nesmí dójit barkedi +enom ráno a večer“

Dél je variantou spisovného příslovce *déle* a lze nalézt i v SSJČ. Tento tvar slova užil mluvčí z mladší skupiny: „?ale doporučuje se abi to nebilo asi dél jak tři tídni nebo potom uš to víno neňi up_žne ideální zdravé ↓“

Dycky je opět pouze nářeční variantou spisovného příslovce *vždy, vždycky* a také je obsažen v SSJČ. Tento tvar ve svých nahrávkách jmenovaly hned čtyři mluvčí, z každé skupiny dvě, a to hned několikrát. Jde tedy o poměrně častý tvar.

1. „tagže dicki +sme mívali takové fšeljaké / sraze s něm ... dicki +sme si tam donéslí nejaké h_čnce a kastro:lki ... tagže +sme to mňeli dicki takové lepší tak jak ti druží ... dicki +sem xce_{ya} jít na učitelku ↓“
2. „pod májú sa tancuje tři dní / dicki až do rána ... to +sme tam dicki jeli do tiy mikulčic na kole ... dicki +sem ju pozva_{ya} na večeru k nám“

3. „v hruškáy hodi začínajú dicki koncem spna ... ?a ?u teho pokládání sa zahraje dicki himna ↓ ... +dicki sa říká jak moc si ceňí tej d'efčice ze kterou tancuje ↓“
4. „no a mamka mñe dicki vikládala ... tak ona mña dicki zabalila do tix peřinek ... potom bil třetí štvrtí patí no a dicki sa +ñe podařilo vihrát ... já +sem +dicki spívala f pñém kroji“

Hen má stejný význam jako příslovce *tam, tamhle*. Tento nářeční výraz je také zaznamenán v SSJČ, v sebraném materiálu ho použila jedna žena: „?a lanžočanķi f tem začali přvní protože oñi bývali → sú blíska hen kútú a brockého“.

Slovo **hore** je v SSJČ definováno jako nářeční výraz pro adverbium *vzhůru, nahoru*, popř. *nahoře*. Ve skupině mluvčích se objevilo ve dvou případech, každý z jiné skupiny mluvčích:

1. „jaká to zahrada na jihu moravi / hore g hodoňínu / od samej břecřavi ↓“
2. „tagže on potom zavelí / bud' hore / dobrá / od hospodi podržat / ot silñice podržat / to záleží potom na ñem“.

Jináč je adverbium opět zaznamenané v SSJČ a znamená *jinak*. Z vybraných mluvčích bylo zaznamenáno pouze u jedné starší ženy, která ho však použila několikrát, dá se tedy považovat za poměrně stabilní součást jejího slovníku: „no: ale tak jináč sa žiřo dobře ... tag že bix sa mñela na šecker d'ívat jináč tak jak teda naši sa d'ívajú ... ?a jináč teda / jináč teda že co ↓ / ?a jináč sa ?umiju“.

Kedy je varianta příslovce *kdy*. Užitá byla v jednom případě u mladší mluvčí: „?a ?ona ?od přvního slovíčka / → co +sem kedi řekla / → si +ña nahrávala / na takí malí magnetofon ↓“.

Odmalučka je stejně jako spisovné výrazy *odmala* či *odmalička* příslovečná spřežka. Tento tvar už byl zmíněn dříve – viz podkapitola o přídavných jménech. Výraz *odmalučka* použila jedna z mladších mluvčích: „Toš naša maňka / ?uš od malučka / spívala ↓“

Spíš je v souladu se SSJČ nářeční varianta příslovce *dřív*. Použila ji jedna ze starších mluvčích: „a: protože ?uš spíš hrával d'ívaldo“.

Příslovce **včil** má ve spisovném jazyce význam *ted'*. Ve vybrané skupině mluvčích bylo zaznamenáno u čtyř z nich, z toho tři byly ze starší skupiny, jedna z mladší.

1. „?už je to fčil sendesát rokú vlastně ... to uš si fčil nedovede aňi ñigdo / přectavit“
2. „?ale fčil teda že abix jim uvařija teda ten pudink ... fčil uš to jide mimo mňa“
3. „?a fčil sa jezd'í ?aj na aŕtex ↓ ... proč to majú d'eŕat fčil gdiš sú ti d'eři ↓ ... mñe uš je to fčil jedno“
4. „toš +sem tu: kazetu fčilkaj našla ... no dneskaj bix si jix aj dala fčil to jide spátki do módi ↓ ... tak jak je to fčil f tix televizáx“.

Vjec je opět jen variantou spisovného tvaru *víc*. Použil ho jeden mluvčí z mladší skupiny: „tagže abi nás tam bilo co najvjec ↓“.

Všady lze najít v SSJČ jako nářeční ekvivalent spisovného *všude* nebo *všudy*. Tento výraz použily čtyři mluvčí, opět tři ze starší skupiny a pouze jedna z mladší:

1. „?a tak to +sme teda moseli poŕt'irat fšadi prax“
2. „fšadi to zavád'á / f tiy dolňiy dunajovicix a bulharex a fšadi gde on jako působí tak fšadi tadi toto je“
3. „?a fšadi +sme mñeli velikí úspjex ↓“
4. „?uklízá sa doma / před barákem / prostě fšadi ↓“

Zajtra je nářeční výraz pro příslovce *zítra* a lze ho opět najít v SSJČ. Toto slovo použily dvě mluvčí, každá z jiné skupiny mluvčích:

1. „a já +sem říka+a já ju donesu až zajtra nemñeŕ mñe ju gdo napsat“
2. „a že zaspívá písničku zajtra sa já vidávat mám“

4.3.7 Spojky

Spojovací výraz **aj** je používán velmi často a nahrazuje spojku *i*. O jejím běžném užívání vypovídá i fakt, že kromě jednoho případu byla zaznamenána u všech mluvčích, a to několikrát.

1. „gdiš +sme mñeli uš aj ten kroj nejakí ... už +sme tančili aj bez toho abiy mu stála na noháy ↓“

2. „spívajú mužské sbori / ženské sbori / negdi aj nejakí soúbor ... negdo aj třeba roládi nejaké nebo ovoce“
3. „+sme bili s ňima zadobre aj zabijačku +sme jim nosili ... +sem mňeua na štvrtleťi dostat aj dvojku z mravú“
4. „dicki +sme tam mívávali aj jednu za mňesíc takoví generálňi úklit ↓ ... tak ?uš su aj jakási pamňetňica“
5. „sléпки na poléřku aj na paprikáč ... ?aj naša mamňeňka aj ze stařeňkú ... ona aj tam tancovávaua“
6. „začali si nás volávat aj na ti předhodové spíváňá ... ?on xudák aj bečal pomáli“
7. „nebo vječínú tam jezďívá aj traktor ... protože berem ten strom aj s kořeňem“
8. „kterí bil aj z nás nejmlačí“
9. „+sme mňeli tam ?aj hudebňi doprovod ↓ ... bili +sme tam ?aj mi / fšeci členové soúboru ↓“

4.3.8 Částice

Nech je tvar dnes již knižní částice *necht'*, odpovídá ale také soudobějšímu *ať*. Jedna z mluvčích ji použila v kontextu: „?a tak +sem si řekla že gdiš už teda je to jozefovské tož nex sú tam aj nejací ťi jozefovjáci“. Respondentka tedy tento výraz užíla při vyprávění o svém rozhodnutí, jakési volbě či požadavku ve smyslu: *když už ..., tak ať ...*

Výraz **tož** je většinou využíván jako částice, v textu se však objevuje také v pozici spojky důsledkové, např.: „?ale bila +sem +ešće malá / → toš / na mňa ten mikrofon nedočah!“. *Tož* jako částice bylo užito několikrát na začátku vyprávění: „toš lanžocké hodi ↓“ nebo „toš naša maňka / ?uš od malučka / spívala ↓“, dalo by se to tedy považovat za výraz jakéhosi odhodlání. Mluvčí ho užívají také jako spojovací prostředek svých myšlenek, na přechodu od jednoho tématu ke druhému: „no a toš každí pátek +sem jezďívala do hodoňina s mamkú +dicki mňa vozívala → / no a toš tiy vjenečkú tak přišlo nekolik“. Také je toto slovo užíváno při shrnutí či zhodnocení předchozí situace: „toš teda +sme to nacfícili s cimbálkú“ nebo „toš +sem na tú

jamahu xod'ila no mis+im do třinácti rokú“. V rámci vyprávění je *tož* užíváno i při návratu k ději, např. po části popisné či vysvětlující: „*tak +sme xod'ivali fšecí d'ule enom tak do tix spřx ↓ to bili také společné spřxi → / ... to biyo jedna spřxa vedle: druhej +enom tak s takovíma závjesama → / ?a toš tam +sme dicki bjehali šeckí“.*

Tento výraz byl zaznamenán u pěti mluvčích, zajímavostí však je, že pouze jedna mluvčí byla ze starší skupiny. U dvou mluvčích bylo slovo *tož* použito pouze v úvodu vyprávění, v ostatních promluvách však bylo častější a je tedy zřejmé, že tvoří významnější složku jejich řeči. U některých mluvčích se také nabízí myšlenka, zda neužívají slovo *tož* spíše jako slovní vatu bez většího smyslu.

Závěr

Cíl své práce, který jsem vytyčila v úvodu, tedy analyzovat vybrané nářeční jevy a na základě dvou skupin mluvčích sledovat jejich mezigenerační vývoj, jsem dle svého uvážení splnila.

Teoretická část práce, kterou jsem rozdělila do třech hlavních kapitol, obsahuje všechny informace, jež jsou podstatné pro uvedení do kontextu. V první kapitole jsem zpracovala oblast Podluží, zabývala jsem se její historií, současností a také jsem podala základní informace o čtyřech obcích, které jsou domovem mých mluvčích. Stručný přehled stratifikace češtiny, který je pro laiky podstatný pro pochopení pozice dialektu ve struktuře jazyka, jsem vytvořila ve druhé kapitole práce. Ve třetí kapitole už jsem se zaměřila pouze na východomoravskou nářeční skupinu a především její jižní podskupinu, do které oblast Podluží spadá. Její charakteristiku jsem vypracovala na základě dosud asi nejrozsáhlejší odborné dialektologické publikace – Nástinu české dialektologie od Jaroslava Běliče.

Nejdůležitější část práce, tedy praktický rozbor nahrávek, obsahuje kapitola číslo čtyři. V ní se zabývám fonologickými a morfológickými odchylkami nářečí a jeho lexikem. Jak jsem předslala v úvodu, syntaktickou rovinu jsem kvůli velkému počtu materiálu ze zmíněných tří oblastí nezpracovávala.

Fonologické a morfológické odchylky od normy jsem určovala sama a vycházela jsem z nahrávek nejstarších mluvčích, v jejichž běžné řeči se nářečí objevuje v nejčistší formě. Vybírala jsem jevy, které jsem vyhodnotila jako nejčtenější či nejzajímavější, a ty jsem pak vyhledávala v transkripcích ostatních respondentů. Nejprve jsem se zabývala podmínkami, za kterých ke změnám dochází, a poté jejich přítomností a četností v řeči jednotlivých mluvčích. Jediným problémem, na který jsem u některých jevů narazila, byla nedostatečnost zvukového materiálu několika respondentů. Ten spočíval v tom, že odchylky nemohly být v některých promluvách uplatněny, protože nedošlo k situaci, za které by to bylo možné. Pro dokonalé prozkoumání problémů by tak bylo nutné pořídit nahrávky další. K těmto situacím však naštěstí nedocházelo příliš často a nenarušují tedy výrazněji výsledky práce.

V lexikologické části jsem zvolila jiný pracovní postup – ze všech nahrávek jsem vypsala všechny specifické výrazy a následně je „filtrovala“ přes Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Slova, která v této publikaci nebyla obsažena, jsem následně rozdělila do skupin podle slovních druhů a definovala jejich význam i motiv

použití (pokud to bylo možné) ve vyprávění mluvčích. Jako pomocník mi posloužila internetová verze Spisovného jazyka českého, ve kterém jsou některé výrazy zaznamenány. V této části práce nebylo možné z důvodu rozdílných témat vyprávění určit vývoj používání různých specifických slov. Pro tento účel by bylo nutné pořídít novou sérii nahrávek, na kterých by mluvčí hovořili na stejné téma. Na druhou stranu by však inventář zaznamenaných výrazů byl podstatně chudší.

Výsledky, ke kterým jsem na základě výše zmíněných postupů dospěla, jsou pro existenci zkoumaného nářečí poměrně uspokojivé. Ve fonologické části jsem zaznamenala pouze jednu odchylku, která se v mladší generaci nevyskytuje, a tou je obalované *l* (*ɫ*). Jelikož ji však v běžné řeči nepoužívají ani dva mluvčí ze starší generace, je patrné, že k upozaďování tohoto nářečního znaku dochází již delší dobu. Ostatní fonologické a všechny morfologické odchylky se však objevují v obou věkových skupinách poměrně rovnoměrně, ačkoli ovlivnění spisovnou normou je patrné jak ve starší, tak v mladší generaci. V běžné komunikaci ale zatím dávají všichni přednost nářeční mluvě před spisovnou kromě jednoho mladšího mluvčího, u kterého je tomu naopak. V jeho případě však mohla svou roli sehrát i nervozita či téma odbornějšího rázu, které si pro své vyprávění vybral, což možná způsobilo, že inklinoval spíše ke spisovnému vyjadřování.

Na úplný závěr jsem si dovolila citovat myšlenku ženy z Týnce, na kterou jsem narazila při pročítání různých publikací a kterou můžu na základě svého pozorování jediné podpořit: „*Tá naša nářeč, tá nezmizne tak skoro. Měnit sa bude, to ano. Víte, suová budú nové, co ani my už nebudeme znat. Ale nářeč ostane. Jako ty pěsničky. Zpívat a múvit sa bude dycky.*“¹¹⁵

---

¹¹⁵ PAZDÍRKOVÁ, M: *Náš kraj: folklór, obyčje, historie, nářečí a jména v tradici a současnosti družstevních vesnic Moravská Nová Ves, Hrušky, Týnec a Tvrdonice*. Brno: Tisk, knižní výroba, n. p., 1982. s. 68. ISBN 59-283-82.

Resumé

This bachelor thesis deals with the commonly spoken language in dialectal area Podluží.

The theoretical part is divided into three chapters. In the first chapter is information about Podluží – history, present and basic description of four villages from which come chosen speakers.

The second chapter gives basic information about functional stratification of Czech language; this means about codified language, dialects, interdialects and sociolects.

In the third chapter is characteristic of east-moravian dialect group, especially of its southern subgroup.

The practical part is processed in the fourth chapter of the thesis. Practical work is based on a series of recordings of two groups of speakers. The first group consists of young people around 20 years old; the second is made up of elderly people over 70 years old. The acquired audio material is analyzed in terms of applied phonological, morphological and lexical features. It is also seen their generational development.

Anotace

Autor	Markéta Kosíková
Fakulta a katedra	Filozofická fakulta, katedra bohemistiky
Název diplomové práce	Běžně mluvený jazyk na Podluží
Vedoucí diplomové práce	PhDr. Ondřej Bláha, PhD.
Počet znaků	117 095
Počet příloh	4
Počet titulů použité literatury	27
Klíčová slova	Podluží, nářečí, nahrávky, morfologie, fonologie, lexikum, vývoj
Anotace práce	<p>Práce se zabývá běžně mluveným jazykem v nářeční oblasti Podluží. Teoretická část popisuje oblast Podluží, její historii i současnost. Dále nabízí úvod do stratifikace češtiny a charakteristiku východomoravské nářeční skupiny. Praktická část práce je založena na sérii nahrávek dvou skupin mluvčích, které jsou po sociologické stránce homogenní – první skupinu tvoří mladší osoby okolo 20 let, druhou starší osoby nad 70 let. Získaný audiomateriál je analyzován z hlediska užitých fonologických, morfologických a lexikálních jevů, zároveň je sledován jejich mezigenerační vývoj.</p>

Abstract

Author	Markéta Kosíková
Faculty and Department	Philosophical faculty, Department of Czech Studies
Title of thesis	Commonly spoken language in the Podluží
Supervisor	PhDr. Ondřej Bláha, PhD.
Number of symbols	117 095
Number of attachments	4
Number of used literature titles	27
Key words	Podluží, dialect, recordings, morphology, phonology, lexicology, development
Annotation	<p>The thesis deals with the commonly spoken language in dialectal area Podluzi. The theoretical part describes Podluzi area, its history and present. It also offers an introduction to stratification of Czech language and characteristic of the East Moravian dialect group. Practical work is based on a series of recordings of two groups of speakers. The first group consists of young people around 20 years old, the other elderly people over 70 years old. The acquired audio material is analyzed in terms of applied phonological, morphological and lexical features. It is also seen their generational development.</p>

Použitá literatura a prameny

Odborná literatura

1. CUŘÍN, F., KOUDELA, B., MÁTL, A., SVĚRÁK, F., *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1971. 2. vyd. ISBN 14-362-71.
2. HUBÁČEK, Jaroslav a Jana SVOBODOVÁ. *Čeština pro učitele*. Vyd. 2. S.l.: Vade mecum, 1998. ISBN 80-860-4130-1.
3. ČECHOVÁ, Marie, MINÁŘOVÁ Eva, *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-807-1069-614.
4. BLÁHA, Ondřej. *Funkční stratifikace češtiny*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-802-4423-777.
5. BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: Vysokošk. učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakl., n. p., 1972. ISBN 14-567-72.
6. ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-802-4619-460.
7. LAMPRECHT, Arnošt, Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. ISBN 14-599-86.
8. BALHAR, Jan a kol.: *Český jazykový atlas 5*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1339-3.
9. BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas. 2., elektronické, oprav. a dopl. vyd.* Brno: Akademie věd České republiky, Ústav pro jazyk český, 2012. ISBN 978-80-86496-68-9.
10. PAZDÍRKOVÁ, M: *Náš kraj: folklór, obyčej, historie, nářečí a jména v tradici a současnosti družstevních vesnic Moravská Nová Ves, Hrušky, Týnec a Tvrdonice*. Brno: Tisk, knižní výroba, n. p., 1982. ISBN 59-283-82.
11. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 1978, 799 s. ISBN 501-21-857

Prameny

1. Podluží. In: *Turistický průvodce vinařstvím Dolní Moravy a Weinviertelu: Vína Dolní Moravy*, strana 5. Lanžhot: Místní akční skupina Dolní Morava, o. s., 2010.
2. *Hrušky, občané své obci*. Podivín: Galerie, 1998.

Internetové zdroje

1. Dějiny Podluží. *Region Podluží* [online]. 2009 [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: http://www.podluzi.cz/podluzi/cat_view/96-podluzi/148-pruvodce-historickymy-fakty-a-udalostmi/149-dejiny-podluzi/
2. *Město Břeclav: Průmyslové a hospodářské stavby* [online]. Břeclav, © 2014 – 2015 [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: <http://breclav.eu/kultura-a-volny-cas/prumyslove-a-hospodarske-stavby>.
3. MĚSTSKÝ ÚŘAD HODONÍN. *Hodonín* [online]. Hodonín, 2010 [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: www.hodonin.eu.
4. *Regionální informační servis* [online]. 2012-2014 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.risy.cz/cs/vyhledavace/obce/detail?Zuj=584487>.
5. *Obec Hrušky* [online]. 2014 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://hrusky.cz/>.
6. *Obec Týnec* [online]. 2015 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.tynec.cz/index.php?nid=11112&lid=cs&oid=2709262>.
7. *Lanzhot: Oficiální stránky města* [online]. 2015 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.lanzhot.cz/o-meste/>.
8. *Starý Poddvorov: Oficiální stránky obce* [online]. 2015 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.poddvorov.cz/informace-o-obci/soucasnost/>.
9. CHLOUPEK, J., A. LAMPRECHT a A. VAŠEK. Český národní jazyk a některé jeho vývojové perspektivy. *Slovo a slovesnost* [online]. Praha, 1962, roč. 23, č. 4 [cit. 2015-02-19]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1189>.
10. JELÍNEK, M. K poměru mezi hovorovou češtinou a spisovným jazykem. *Slovo a slovesnost* [online]. Praha, 1963, roč. 24, č. 1 [cit. 2015-02-19]. Dostupné z: http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1206#_ftn6.
11. ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ ČSAV. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. 2011 [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/>.
12. *Národní ústav lidové kultury* [online]. 2008 [cit. 2015-04-04]. Dostupné z: <http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=138>.

13. *Vokabulář webový* [on-line]. Verze 1.0.0. [citováno ze dne 5. 4. 2015]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na:
<http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx?hw=musiti>.
14. *Citace.com* [online]. 2004 [cit. 2015-04-12]. Dostupné z: <http://www.citace.com/>

Seznam zkratek

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
č.	číslo
např.	například
popř.	popřípadě
r.	rok
s.	strana
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého

Seznam příloh

Příloha č. 1: Národopisná mapa Podluží

Příloha č. 2: Umístění obcí mluvčích na mapě

Příloha č. 3: Mapa nářečních oblastí České republiky

Příloha č. 4: Identifikační karty mluvčích

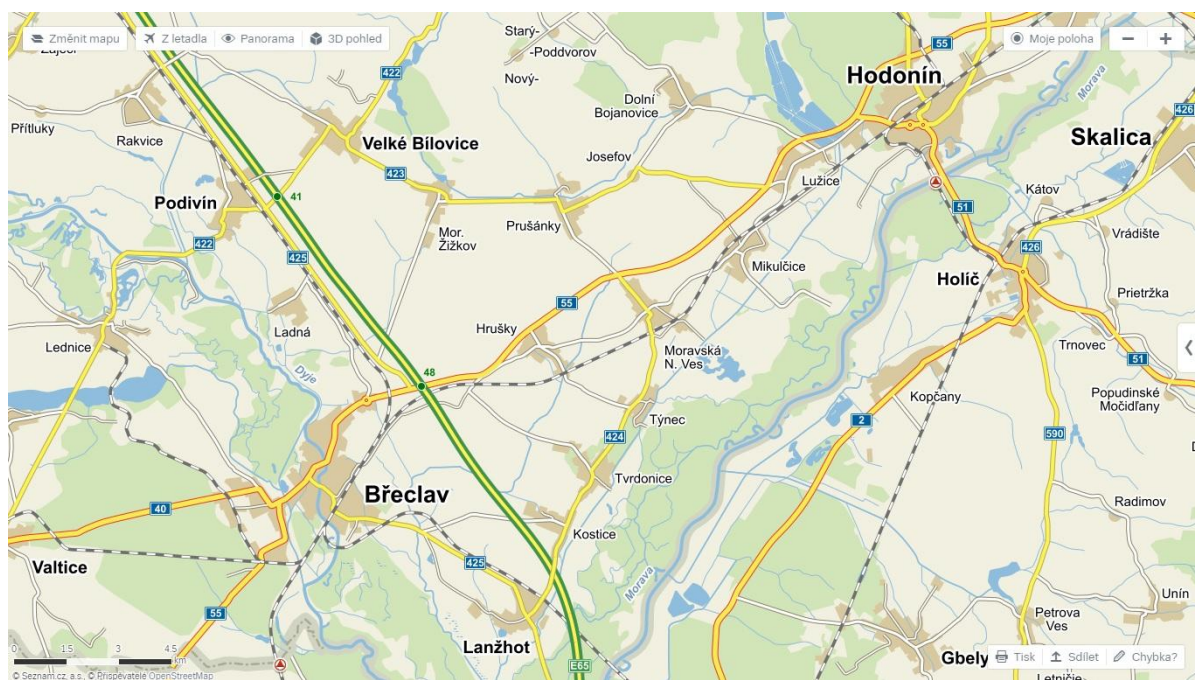
Příloha č. 1

Národopisná mapa Podluží, s. 7

(<http://www.knihovna-bv.cz/images/narodopisna%20mapa%20podluzi.jpg>)

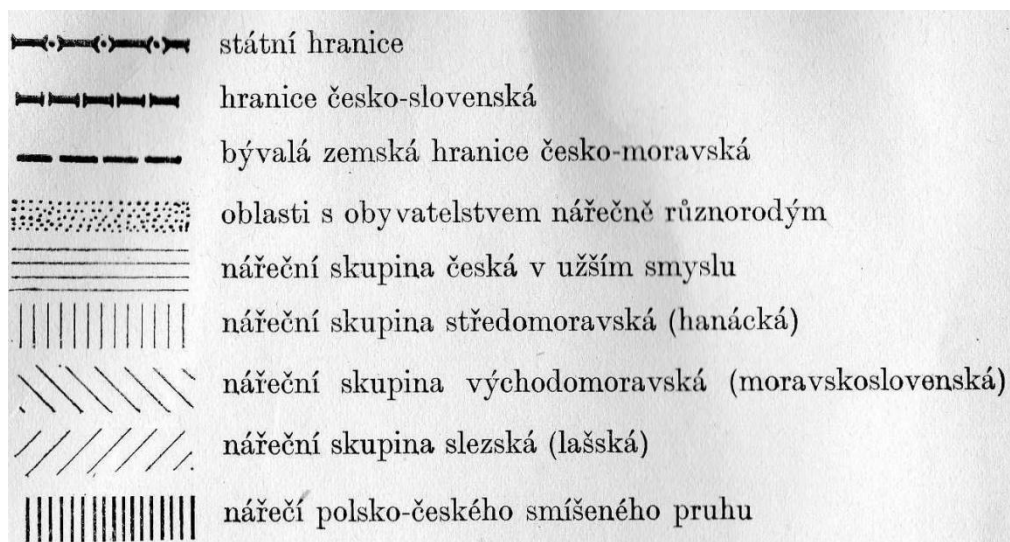
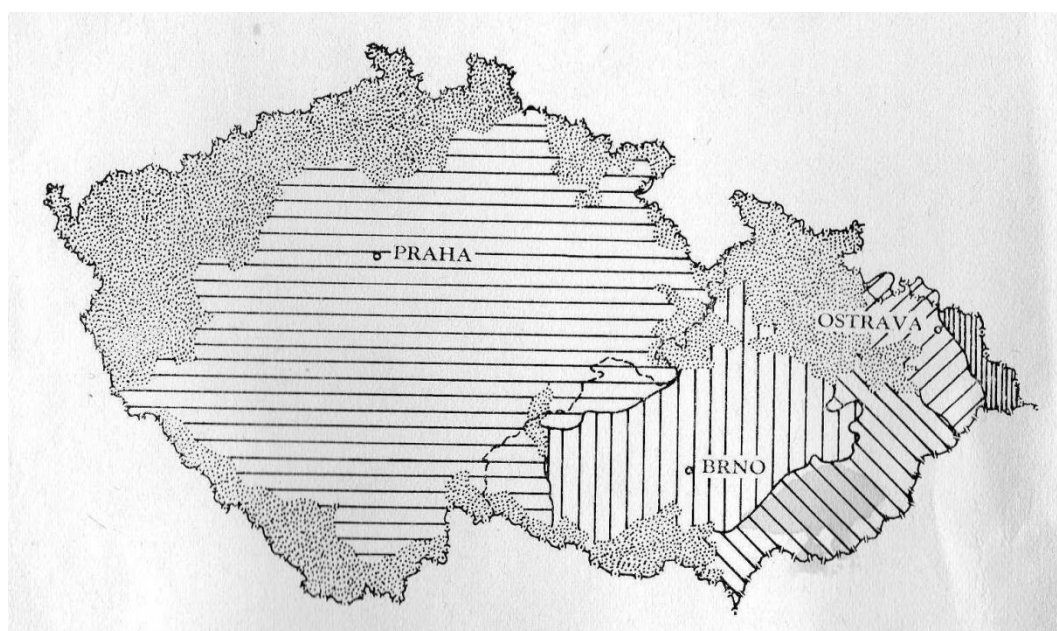
Příloha č. 2

Umístění obcí mluvčích na mapě, s. 13 (www.mapy.cz)

Příloha č. 3

Mapa nářečních oblastí České republiky, str. 16 (Jaromír Bělič: Nástin české dialektologie)

Příloha č. 4: Identifikační karty jednotlivých mluvčích

BĚŽNĚ MLUVENÝ JAZYK NA PODLUŽÍ

Identifikační štítek nahrávky č. 1

Jméno a příjmení explorátora: Markéta Kosíková

Údaje o nahrávaném:

Jméno a příjmení: Milada Hanzalíková

Pohlaví: žena

Věk¹¹⁶: 72

Vzdělání (a titul): základní

Typ školy: základní

Profese (všechny)¹¹⁷: dělnice – Svit Zlín, švadlena – Šohaj Břeclav, šička hraček –

Moravská ústředna, těžařka - MND

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)¹¹⁸: Hrušky, východomoravská nářeční oblast

Další místa pobytu (vč. doby pobytu)¹¹⁹: Zlín – čtyři roky

Současná lokalita a doba pobytu: Hrušky - celý život

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 1. června 2013

Délka nahrávky: 22:35

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: notebook

Témata rozhovoru: rodina, dětství, zaměstnání, manželství a děti

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u explorátora v obývacím pokoji, tiché, přátelské prostředí

Prohlášení:

Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a prepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk na Podluží.

---

¹¹⁶ Konkrétní věk mluvčího

¹¹⁷ U výčtu profesí mluvčího vyznačit, která z nich je aktuální. U důchodce je nutno uvést rovněž všechny jeho profese.

¹¹⁸ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

¹¹⁹ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

BĚŽNĚ MLUVENÝ JAZYK NA PODLUŽÍ

Identifikační štítek nahrávky č. 2

Jméno a příjmení explorátora: Markéta Kosíková

Údaje o nahrávaném:

Jméno a příjmení: Milada Trechová

Pohlaví: žena

Věk¹²⁰: 77

Vzdělání (a titul): vyučená

Typ školy: učňovská vinařská škola

Profese (všechny)¹²¹: pracovnice v JZD

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)¹²²: Hrušky, východomoravská nářeční oblast

Další místa pobytu (vč. doby pobytu)¹²³: žádná

Současná lokalita a doba pobytu: Hrušky - celý život

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 8. září 2014

Délka nahrávky: 11:28

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: notebook

Témata rozhovoru: dětství, manželství, děti a rodina

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u explorátora v obývacím pokoji, tiché, přátelské prostředí

Prohlášení:

Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a přepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk na Podluží.

---

¹²⁰ Konkrétní věk mluvčího

¹²¹ U výčtu profesí mluvčího vyznačit, která z nich je aktuální. U důchodce je nutno uvést rovněž všechny jeho profese.

¹²² Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

¹²³ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

BĚŽNĚ MLUVENÝ JAZYK NA PODLUŽÍ

Identifikační štítek nahrávky č. 3

Jméno a příjmení explorátora: Markéta Kosíková

Údaje o nahrávaném:

Jméno a příjmení: Jaroslava Filipovičová

Pohlaví: žena

Věk¹²⁴: 76

Vzdělání (a titul): vyučená + pedagogické minimum na výuku učňů

Typ školy: učiliště – prodavačka

Profese (všechny)¹²⁵: prodavačka, mistrová odborného výcviku učňů, vedoucí učňov. střediska

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)¹²⁶: Hrušky, východomoravská nářeční oblast

Další místa pobytu (vč. doby pobytu)¹²⁷: žádná

Současná lokalita a doba pobytu: Hrušky - celý život

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 15. července 2014

Délka nahrávky: 09:46

Kvalita nahrávky: horší

Nahrávací přístroj/médium: notebook

Témata rozhovoru: zájmy, folklór

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u mluvčího v obývacím pokoji, tiché, přátelské prostředí

Prohlášení:

Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a přepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk na Podluží.

---

¹²⁴ Konkrétní věk mluvčího

¹²⁵ U výčtu profesí mluvčího vyznačit, která z nich je aktuální. U důchodce je nutno uvést rovněž všechny jeho profese.

¹²⁶ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

¹²⁷ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

BĚŽNĚ MLUVENÝ JAZYK NA PODLUŽÍ

Identifikační štítek nahrávky č. 4

Jméno a příjmení explorátora: Markéta Kosíková

Údaje o nahrávaném:

Jméno a příjmení: Anna Zoderová

Pohlaví: žena

Věk¹²⁸: 73

Vzdělání (a titul): střední s maturitou

Typ školy: střední pedagogická škola

Profese (všechny)¹²⁹: učitelka v mateřské škole, ředitelka mateřské školy

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)¹³⁰: Hrušky, východomoravská nářeční oblast

Další místa pobytu (vč. doby pobytu)¹³¹: Boskovice – 4 roky (studium)

Současná lokalita a doba pobytu: Hrušky - celý život

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 5. října 2014

Délka nahrávky: 10:22

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: notebook

Témata rozhovoru: ochotnické divadlo

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u mluvčího v obývacím pokoji, tiché, přátelské prostředí

Prohlášení:

Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a přepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk na Podluží.

---

¹²⁸ Konkrétní věk mluvčího

¹²⁹ U výčtu profesí mluvčího vyznačit, která z nich je aktuální. U důchodce je nutno uvést rovněž všechny jeho profese.

¹³⁰ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

¹³¹ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

BĚŽNĚ MLUVENÝ JAZYK NA PODLUŽÍ

Identifikační štítek nahrávky č. 5

Jméno a příjmení explorátora: Markéta Kosíková

Údaje o nahrávaném:

Jméno a příjmení: Stanislav Zoder

Pohlaví: muž

Věk¹³²: 73

Vzdělání (a titul): vyučení, středoškolské s maturitou

Typ školy: učiliště – zámečnick, střední průmyslová škola strojní

Profese (všechny)¹³³: mechanik kolejových vozidel, mistr v depu Českých drah

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)¹³⁴: Hrušky, východomoravská nářeční oblast

Další místa pobytu (vč. doby pobytu)¹³⁵: Brno-dva roky v učení, Fulnek – 2 roky vojna

Současná lokalita a doba pobytu: Hrušky - celý život

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 12. října 2014

Délka nahrávky: 8:43

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: notebook

Témata rozhovoru: dětství a kamarádi

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u mluvčího v obývacím pokoji, tiché, přátelské prostředí

Prohlášení:

Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a přepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk na Podluží.

---

¹³² Konkrétní věk mluvčího

¹³³ U výčtu profesí mluvčího vyznačit, která z nich je aktuální. U důchodce je nutno uvést rovněž všechny jeho profese.

¹³⁴ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

¹³⁵ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

BĚŽNĚ MLUVENÝ JAZYK NA PODLUŽÍ

Identifikační štítek nahrávky č. 6

Jméno a příjmení explorátora: Markéta Kosíková

Údaje o nahrávaném:

Jméno a příjmení: Kateřina Bízová

Pohlaví: žena

Věk¹³⁶: 19

Vzdělání (a titul): základní, studium střední školy

Typ školy: střední zdravotnická škola – oční optik

Profese (všechny)¹³⁷: žádná

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)¹³⁸: Týnec, východomoravská nářeční oblast

Další místa pobytu (vč. doby pobytu)¹³⁹: Brno – tři roky

Současná lokalita a doba pobytu: Týnec - celý život

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 28. října 2014

Délka nahrávky: 10:18

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: notebook

Témata rozhovoru: dětství, zpěv a záliby

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u mluvčího v obývacím pokoji, tiché, přátelské prostředí

Prohlášení:

Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a přepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk na Podluží.

---

¹³⁶ Konkrétní věk mluvčího

¹³⁷ U výčtu profesí mluvčího vyznačit, která z nich je aktuální. U důchodce je nutno uvést rovněž všechny jeho profese.

¹³⁸ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

¹³⁹ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

BĚŽNĚ MLUVENÝ JAZYK NA PODLUŽÍ

Identifikační štítek nahrávky

Jméno a příjmení explorátora: Markéta Kosíková

Údaje o nahrávaném:

Jméno a příjmení: Jindřich Jeřábek

Pohlaví: muž

Věk¹⁴⁰: 25

Vzdělání (a titul): střední s maturitou

Typ školy: střední průmyslová škola

Profese (všechny)¹⁴¹: pracovník ve vinařství, obchodní asistent u telefonního operátora, policista

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)¹⁴²: Lanžhot, východomoravská nářeční oblast

Další místa pobytu (vč. doby pobytu)¹⁴³: žádné

Současná lokalita a doba pobytu: Lanžhot - celý život

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 21. listopadu 2014

Délka nahrávky: 10:00

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: notebook

Témata rozhovoru: lanžhotské hody

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u explorátora v obývacím pokoji, tiché, přátelské prostředí

Prohlášení:

Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a přepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk na Podluží.

---

¹⁴⁰ Konkrétní věk mluvčího

¹⁴¹ U výčtu profesí mluvčího vyznačit, která z nich je aktuální. U důchodce je nutno uvést rovněž všechny jeho profese.

¹⁴² Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

¹⁴³ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

BĚŽNĚ MLUVENÝ JAZYK NA PODLUŽÍ

Identifikační štítek nahrávky č. 8

Jméno a příjmení explorátora: Markéta Kosíková

Údaje o nahrávaném:

Jméno a příjmení: Jana Otáhalová

Pohlaví: žena

Věk¹⁴⁴: 24

Vzdělání (a titul): střední s maturitou

Typ školy: střední pedagogická škola

Profese (všechny)¹⁴⁵: učitelka v mateřské škole

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)¹⁴⁶: Starý Poddvorov, východomoravská nářeční oblast

Další místa pobytu (vč. doby pobytu)¹⁴⁷: Brno – čtyři roky

Současná lokalita a doba pobytu: Starý Poddvorov - celý život

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 19. prosince 2014

Délka nahrávky: 11:06

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: notebook

Témata rozhovoru: dětství, zpěv

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u explorátora v obývacím pokoji, tiché, přátelské prostředí

Prohlášení:

Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a přepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk na Podluží.

---

¹⁴⁴ Konkrétní věk mluvčího

¹⁴⁵ U výčtu profesí mluvčího vyznačit, která z nich je aktuální. U důchodce je nutno uvést rovněž všechny jeho profese.

¹⁴⁶ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

¹⁴⁷ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

BĚŽNĚ MLUVENÝ JAZYK NA PODLUŽÍ

Identifikační štítek nahrávky č. 9

Jméno a příjmení explorátora: Markéta Kosíková

Údaje o nahrávaném:

Jméno a příjmení: Vladimíra Kosíková

Pohlaví: žena

Věk¹⁴⁸: 26

Vzdělání (a titul): vysokoškolské, Mgr.

Typ školy: Univerzita

Profese (všechny)¹⁴⁹: Úřednice na úřadu práce

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)¹⁵⁰: Hrušky, východomoravská nářeční oblasti

Další místa pobytu (vč. doby pobytu)¹⁵¹: studium Znojmo – 4 roky, studium Olomouc – 5 let

Současná lokalita a doba pobytu: Hrušky – od narození

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 13. února 2015

Délka nahrávky: 09:56

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: notebook

Témata rozhovoru: Hody v Hruškách

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): U mluvčího

v obývacím pokoji, klidné prostředí

Prohlášení:

Podpisem stvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a prepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk na Podluží.

---

¹⁴⁸ Konkrétní věk mluvčího

¹⁴⁹ U výčtu profesí mluvčího vyznačit, která z nich je aktuální. U důchodce je nutno uvést rovněž všechny jeho profese.

¹⁵⁰ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

¹⁵¹ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

BĚŽNĚ MLUVENÝ JAZYK NA PODLUŽÍ

Identifikační štítek nahrávky č. 10

Jméno a příjmení explorátora: Markéta Kosíková

Údaje o nahrávaném:

Jméno a příjmení: Martin Jůva

Pohlaví: muž

Věk¹⁵²: 25

Vzdělání (a titul): vysokoškolské, Bc.

Typ školy: Univerzita

Profese (všechny)¹⁵³: obchodní manažer v zemědělském podniku

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)¹⁵⁴: Týnec – východomoravská nářeční skupina

Další místa pobytu (vč. doby pobytu)¹⁵⁵: žádné

Současná lokalita a doba pobytu: Týnec – od narození

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 2. března 2015

Délka nahrávky: 10:33

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: notebook

Témata rozhovoru: výroba vína

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): U explorátora v pokoji, klidné a přátelské prostředí

Prohlášení:

Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a přepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk na Podluží.

---

¹⁵² Konkrétní věk mluvčího

¹⁵³ U výčtu profesí mluvčího vyznačit, která z nich je aktuální. U důchodce je nutno uvést rovněž všechny jeho profese.

¹⁵⁴ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

¹⁵⁵ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.